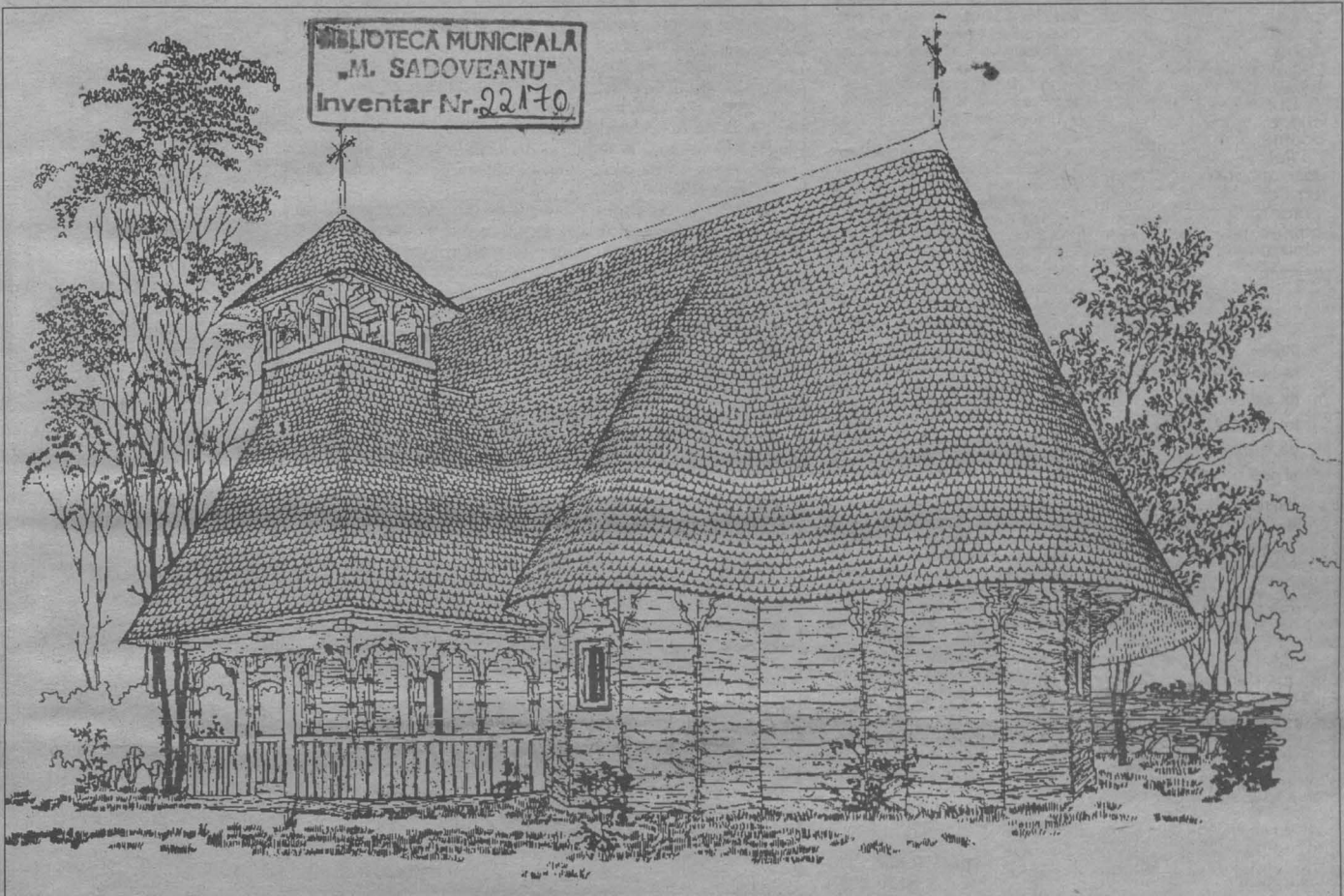

Redactor șef MARIN SORESCU

Biserica din satul (azi dispărut) Râpciuni - Neamț
Ilustrația numărului: Arhitectură populară românească

Peste tot omul se mișcă cu semnele lui între inspirație și căutare, căutarea chiar a marilor inteligențe neputând ieși din limescul nerevelator. În lumesc se înecă și titanul și idiotul, iar prostul se poate salva prin credință, dacă „nu este fudul, lacom și rău”. Oamenii, în lumea aceasta, sunt egali, numai raportați la Dumnezeu - folosind o formulă a lui Ranke -, în natură sunt permanent inegali. Frumusețea și urâtenia, fastuosul și grotescul se topecs în acel imaginar dans macabru medieval, „horă infernală a morții”, consolatoare prin nivelare și sinistră ca spectacol. „O trezire alegorică” a omului muritor, care, când este trăită religios, are efect moral purificator. Astfel, toate categoriile estetice, de la sublim la grotesc, purtate de omul autonom, sunt convenționale, alunecă peste lucruri indescifrabile, arta lui semănând cu știința și tehnicile existențelor practicate de el. Omul exterior există, ca și cel interior, dar la scară umană nu poate fi văzut inapelabil, cum a constatat călugărul italian, ca întreaga

Petre ȚUȚEA

OMUL

natură și lucrurile din ea văzute așa. Astfel, „știm neștiind” - Socrate, Sf. Augustin -. Mulți inși rafinați din Renaștere au fost împinși în „sabatul plăcerii” (Baudelaire), afară de Savonarola și mulțimea lui. Adevărul lui curățat de fanatism trebuie prezentat „uscat baudelairean” pentru a se vedea mai bine strălucirea evului mediu. Nu știință, artă și plăcere la scară umană, considerate „in sine” ci ca reflectări imperfecte ale Puterii de sus; „cultul forme și plăcerii” (De Sanctis) această depărtare de lumea esențelor este o rătăcire cu rădăcini în actul individualității ca toate rătăcirile omului în timp și-n spațiu, care nu află nimic esențial căutând. Inteligența omului credincios se mișcă sigur între cei doi poli ai existenței, între sfânt și Don Juan, tipurile

umane purtând mască divină, fiind posibile într-o antropologie religioasă, în afară de care deosebirea între om și oricare animal fiind de grad, nu de natură. Termeni fundamentali ai antropologiei creștine: omul creatură divină purtător de Dumnezeu și specie; revelația - singura cale spre Adevăr, bine și frumos; rătăcitor prin libertate și neștiință; păcătos înecat în fluviul plăcerilor și erorilor, care poate fi purificat prin credință, fapte bune și căință, sub îndrumarea autoritară a sacerdotului, în templu, nu în afară de el - nulla salus extra ecclesiam, Sf. Ciprian, după cât mi-amintesc -, acord între gând, vorbă și faptă - perfect în sfințenie, relativ în eroism și cumsecădenie -; scăparea din

neliniștile „situații între infinit și neant” (Pascal) prin cultul Absolutului, prin acesta omul fiind superior naturii, nu prin conștiința infinitului, cum a crezut Kant; umilința ca expresie a demnității umane; orgoliul, ca păcat sfidător al Divinității, adică omul păcătos ca ființă având finalitate în ea însăși, drepturile omului, antropolatria; antropismul, termenul lui Haeckel, gol de conținut religios, redă omul naturii și dezdivinizându-l îl înecă în ea; teoreticienii științelor spiritului îl înecă teoretic în el însuși, în forma unor tipuri arbitrar construite; omul, cum îl arată istoria, nu poate fi considerat „măsura tuturor lucrurilor” - Protagoras - sau umanismul antropocentric, măsura lui fiind aleatorie; omul integral nemuritor, care poate fi damnat, sau mântuit; distincția precisă a termenilor: mitic, magic, rațional și mistic; raportarea lucrurilor la Dumnezeu revelează limitele spiritului uman și definește titanismul ca infantilism extrem.

Fragment din Teatrul Seminar; titlul fragmentului aparține redacției.

TUR DE ORIZONT

Plătăm o greafă

În *Evenimentul zilei* de luni, 30 noiembrie, stafia care a băntuit prin mai multe redacții și răspunde la numele Grid Modorcea anunță că domniile Eugen Simion și Fanuș Neagu au dat buzna în cabinetul ministrului culturii, domnului Mihai Golu, a doua zi după instalarea acestuia, ca să-i ceară deblocarea salariilor pentru redactorii „ziarului falimentar *Literatorul*”.

Se impun următoarele precizări:
- cei doi au fost invitați de dl. ministru care le-a vorbit despre înființarea unui Consiliu consultativ al ministrului alcătuit din personalități ale științei, culturii și artei.

- discuțiile s-au axat și pe soarta delicat de învidiat a celor 21 de reviste - inclusiv *ziarul Literatorul* - care nu mai pot vedea lumina tiparului din lipsă de fonduri. Este cel puțin curios că Modorcea își închipuie că invitații domnului ministru ar fi putut să pledeze numai în favoarea redactorilor de la *Literatorul*. Dovadă că la emisiunea televizată privind soarta revistelor Ministerului Culturii dl. Fanuș Neagu, alături de scriitorii Nicolae Breban și Gallavy Zsolot, a ridicat problema subvenționării tuturor revistelor de cultură. Dar neobrăzarea lui G.M. nu cunoaște limite.

- „ziarul” *Literatorul* este revistă săptămânală.

În caz că salariile ne vor fi deblocate (dl. ministru Mihai Golu a promis acest lucru, contrar declarațiilor bezmetice ale lui G.M.), vom face o chetă și vom plăti un doctor pentru efectuarea unei grefe constând dintr-o boabă de creier și un petic de bun simț pe una din părțile componente (nu e vina noastră că individul se compune numai din părți dorsale) ale stivului de tren, tramvaie, uși metalice și două convoaie de căruțe, Grid Modorcea. Și mi propunem *Evenimentul zilei* să-i înscrispe pe dihorul înșălat pe două ciolane de bou fără măduvă, Grid Modorcea, la ajutoarele de Crăciun pentru handicapați.

ARC

Ajunsa la al patrulea volum, revista *ARC* (editată de Fundația Culturală Română) și-a croit deja o personalitate. Este ilustrat, difuzat cu deosebire prin rețeaua de librării, *ARC* publică literatură română și universală, eseuri, convorbiri, recenzii și informații culturale de tot felul, ocupându-se în exclusivitate de literatură și artă.

Apariția trimestrială, vrând-nevrând, decantează evenimentele, lăsând o plajă „de siguranță” în apropierea lucrărilor de ele. Și, mai ales, în decantarea lor.

1. Jahrgang, Heft 1, Januar-Juli 1992

De curând ieșit de sub tipar, în preajma celui de-al doilea Simpozion al Societății Germaniștilor din România (*Gesellschaft der Germanisten Rumäniens*), primul caiet, pe primul semestru al anului curent, din revista editată de S.G.R. este o publicație de o eficiență elegantă.

Redactat de George Gutu, președintele Comitetului Național al Societății, cu colaborarea d-nelor Grete Klaster-Ungureanu, vicepreședintă, Elisabeta Barbu și Speranța Stănescu, secretară a Comitetului Național, acest caiet satisface, cu certitudine, atât interesul, cât și gustul specialistului în germanistică, în primul rând, dar și pe ale oricărui iubitor de cultură majoră.

Înființată în luna martie 1990, S.G.R. își propune să reia firul tradiției inaugurate de vechea Societate a Germaniștilor Români cu sa *Revista a Germaniștilor Români* (1932-1940), de la a cărei apariție se împlinesc 60 de ani. *Cuvântul înainte* (p.7-8) pune în lumină suferințele și prejudiciile pe care le-au adus primii ani postbelici „nu numai germanilor originari și trăitori în România, ci și multor intelectuali români care se formaseră sub influența benefică a culturii germane (și

Alcătuită din doar trei redactori (George Bălăiță - redactor șef -, Nicolae Iliescu și Aurora Fabritius) revista *ARC* propune rubrici de tot interesul: Semnal, Facsimil, Ieri, Atelier, Biblioteca, Dosarele secolului, Document, Lecturi, Stop cadru. Publicația adună tot ceea ce era mai bun cultura română la ora actuală, alături de texte mai noi sau mai puțin cunoscute ale personalităților artistice de pretutindeni. Revista nu refuză nici polemica, dar o face implicit și la modul cel mai elegant cu putință. Se poate astfel considera că ancheta numărului 4 („Intelectuali”) nu are caracter polemic, îndeosebi acum, când orice absolut al unei instituții de învățământ superior se consideră, din complex, așa ceva? Se poate nega caracterul polemic al unor admirabile texte de Eugen Ionescu („Cultură și polemică”) sau Mihail Fărcașanu („Scrisori către tineretul român”) Chiar și poemele - delicate și de o mare virtuozitate - ale prozatorului George Bălăiță - unul dintre cei mai de seamă ai literaturii române - au și o nuanță polemică bine strună.

Caracterul superior elitist (axat pe valoare și nicodcum pe snobism sau apartenență politică) reiese din textele ce compun acest volum semnate de Faulkner, Jan Kott, Agee, Updike, Gregorio Morales, Agatha Christie, Katharine Hepburn, Vonnegut. Sau din mărturisirile profesorului Ovid S. Crohăncăneanu și ale lui Ștefan Augustin Doinaș. Rubrica „facsimil” reproduce o scrisoare a Eleni Văcărescu adresată lui Goga, „geografia cărții” se apleacă asupra „spațiului cultural sârbo-croat”, „dosarele secolului” traduc recentele preocupări pentru viitorul cărții ale lui Bernard Pivot și ale săptămânalului „Le Nouvel observateur”, Radu Coșău și Nicolae Iliescu prezintă două folioane mușcător-ironice ale lui de Stephen Leacock, condimentând elegant niște „gourmet” al revistei. Partea artistică, excelent reprodusă, cuprinde grafică germană, un interviu cu Marcel Chirnoagă, și fragmente din ultima monografie a lui Jean Sagné dedicată lui Toulouse-Lautrec.

Toate a un loc fac din *ARC* o adevărată revistă de colecție.

DIAC TOMNATIC
ȘI ALUMN

scaunul catodic

Pastrând doar titlul (Domnișoara Christina) o echipă a TVR a decupat papagalicește un roman al lui Mircea Eliade. Nici nu ne așteptam la o „exegeză” din partea lui Viorel Sergovici, dar la o re-citire, la un decupaj modern, aerisit, care să susțină substanța textului, precum și la distribuirea încă unui actor alături de George Constantin, ne-am fi așteptat. N-a fost să fie. Alcătuind din mai multe desene, bolnite la partea superioară printr-un clar-obscure gotic, filmul a prezentat un relief plat, de unde motivul decorativ (pompos, dar complet ridicol și față de text și față de „mizera gospodărie dunăreană” - G. Călinescu) a fost pus cu stridență în discurs doar printr-o ușoară adâncire a spațiului perimetral (jocul de priviri, ca la box, și monologul găfăit). A fost amenajată și o lună, nișă proyențiată din Twin Peaks. (Se vede treaba că nu se înțelege nimic din postmodernismul serialului cu pricina unde, hop, a apărut și România, sâmbătă seara, tot ironic, firește). Una peste alta, o încăperea de mici dimensiuni, specifică teatrului filmat.

Venind spre spectacol (rândurile de mai sus sunt un soi de pre-text) trebuie să înțelegem, pentru totdeauna, că actorii nu se neapărat niște conștiințe. Lor li se prepară din var stins, praf de marmură și praf de cretă un mortar de-o seară. Ei pot refuza roluri care nu li se potrivesc și nu pot emite pretenții referențiale. Diletanți prin meserie, recită un text trecut prin două filtre: al autorului și al regizorului. Lecturile lor nu ne interesează decât după ce au coborât printre noi. Știm asta de la prietenul nostru de sâmbătă seara, Moțu Pittiș - un om deosebit de inteligent - și am mai văzut preluările lui Alain Delon și Amanda Lear. Actorul este un om cu o viață dublă, dar trebuie să fie și conștient de asta. De aceea e de-a dreptul riziabil să-i vezi pe recitatorii noștri prin parlament.

Toate acestea au sărit în ochi văzând darea de seamă despre turneul teatrului „Bulandra” la Düsseldorf („conurbație” - termen introdus după epuizarea cântărilor dureroase a României - nu oraș de 12 milioane de locuitori, catedrală sau dom, nu templu din Köln, deplasare ieftină cu autocarul Ivan Tourbincă, masă rotundă în familie și în antrac, pesemne, căci în fața lui Caramitru scria J. Svoboda, presărată cu „lecturile” actorilor, incidentul cu grânicerii etc) și, mai ales, din cel mai important eveniment „cultural” petrecut la noi, în ultimii ani, concertul lui Michael Jackson. Puteam strâmba din nas doar atunci când în aceeași seară, la Operă, cântă Pavarotti și la Patria e premiera unui film cu de Niro iar acesta vine la braț cu Scorsese, pe Magheru. Până atunci, să vedem ce înseamnă profesionalism, ce înseamnă solist ce-și pune parca toată viața într-o piesă, jucând nenumărate piese și personaje, nu ca giurmele noastre. Așa cum Woodstock-ul a marcat o generație întreagă, tinerii noștri vor fi mai alfel după trecerea exaltată a „domnului” Michael pe la noi.

Nicolae ILIESCU

REVISTA REVISTELOR

ZEITSCHRIFT DER GERMANISTEN RUMÄNIENS

nu numai), cazul lui Lucian Blaga fiind în acest sens de o tristă notorietate. Astfel încât toate încercările germaniștilor români de a-și crea o organizație profesională proprie și o revistă de specialitate au fost respinse sistematic (...). Contribuțiile de germanistică n-au putut fi publicate decât în mod sporadic de periodice românești sau în câteva publicații de limbă germană din țara noastră.

Prin exodul dureros al unor germaniști români, dar mai ales al unor excelenți colegi de origine germană, germanistica română era (...) pândită la finele deceniului la optulea, de un dezastru aproape total. Cei ce se încapățanau să rămână în țară și să păstreze puținul care mai putea fi salvat, aveau de înfruntat dificultăți crescânde, dar cu toate acestea nu se putea vorbi încă de un deces al germanisticii românești. Curajul și speranța își trăgeau seva din convingerea profundă că acea stare de absurditate nu era decât ceva conjunctural, imposibil să dureze la infinit.”

În afara continuării unei nobile tradiții, S.G.R. își propune să contribuie la înțelegerea pasului cu noile exigențe ale domeniului în cercetarea și predarea/învățarea limbii germane la noi. Societatea dispune deja de filiale în șase centre universitare.

Acest prim număr al revistei marchează 160 de ani de la trecerea în neființă a lui Goethe printr-un studiu sub semnătura lui Tudor Vianu (în traducerea redactorului revistei) și altele două, despre *Fascinația universalului: Alexander von Humboldt și clasiicii de la Weimar* de Jean Livescu, președinte de onoare al S.G.R., și *Faust ca „discurs mixt”* de Șt. Aug. Doinaș.

El mai conține dezbaterile de la Simpozionul consacrat operei lui Paul Celan (1920-1970), datorate lui Horst Schuller, Andrei Corbea, Petre Solomon, Eleonorei Pascu, Oanei Petrescu, Eleni Loghinovski și lui George Gutu, evidențierea personalității poetului bucovinean Alfred

Kittner (1906-1991), *Călătoria norilor rămâne printre noi*, și patru contribuții de germanistică - două de literatură (Elena Viorel, cu însemnări pe marginea versiunii românești a autobiografiei lui Canetti; Sanda Ioanovici-Munteanu, cu privire la structura navelui lui Storm) și două de limbă (Elisabeta Barbu, cu o cercetare de psiholingvistică experimentală; Speranța Stănescu, despre compusele nominale în germană și română).

Revista lansează și doi debutanți în poezia de limbă germană: Anne Lorel Mainka și Vasile V. Foenaru, încheinduse cu *Revista cărților și revistelor* de germanistică, românești și străine (susținută cvasi-integral de către redactor), o rubrică de cronici privind *Sesiuni, simpozioane, colocvii, cursuri* și alta de *Comunicări de la S.G.R.*

Articolele redactate în limba germană sunt însoțite de rezumate românești, cele câteva articole în limba română - de rezumate germane.

Salutăm cu stima cuvenită noua publicație, menită să ateste eferescența culturală românească într-un moment destul de dificil pentru cultură, și-i augurăm un frumos viitor ca sol în Europa Centrală și în lume al valorilor spirituale forjate pe pământ românesc.

Constantin DOMINTE

Literatorul

Săptămânal de literatură și artă editat de
**MINISTERUL
CULTURII**

Anul II, nr. 49(66)/ 1992

Comitetul director:
**VALERIU CRISTEA
FANUȘ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU**

Colectivul redacțional:
**Lucian Chișu
(redactor șef adjunct),
Ion Cocora
(redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor
(secretar general
de redacție),
Valerian Șava,
Marin Stoian**

Adresa redacției:
**București, Piața Presii
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 617.10.23; 617.60.10,
int. 2243, 2248,
căsuța poștală 33-20.**

Administrația:
**Direcția Pentru Presă,
Publicitate și
Tipărituri, Piața
Presii Libere nr. 1,
sector 1, București**

Anunțăm cititorii
noștri că
abonamentele la
revista
"LITERATORUL" se
fac la oficiile poștale,
factorii poștali și
difuzorii voluntari din
întreprinderi și
instituții

Cititorii din
străinătate se pot
abona prin RODIPET
S.A. - PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau
11034;
telex: (40)-0-185673
București - Piața
Presii Libere nr. 1,
România

Publicația este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziția 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare
computerizată

JORDAN
© 1992

Tiparul executat la
**TIPOREX
București**

CRONICA LITERARA

Eugen SIMION

Petre Țuțea

Interesant acest *Jurnal cu Petre Țuțea*¹⁾ făcut de un tânăr teolog (Radu Preda) după modelul *Jurnalului de la Păltiniș* al lui Gabriel Liiceanu. Autorul a locuit în aceeași cameră cu Țuțea pe strada Șipotul Fântânilor din București și a notat, între 6 octombrie 1991 și 25 februarie 1992, ceea ce a auzit de la bătrânul filosof. L-a vizitat după aceea la spitalul Cristiana și a înregistrat și aici câteva din replicile lui, precum și o ultimă scrisoare către prieteni, emoționantă și cu valoare testamentară. A mers, după un an, la Paris și a stat de vorbă cu Cioran, dar mare lucru n-a aflat de la acest înstrăinat prieten, drag lui Petre Țuțea. În fine, *diaristul* nu se uită pe sine, are chiar o temă a lui (vrea să scrie o carte despre *Învățarea prin învecinare*, un fel de mic tratat pentru uzul ucenicului spiritual în lumea noastră răsăriteană), dar, în genere, este decent, cu bun simț, nu se pune în față și nu se hazardează în judecăți globale asupra filosofiei și a fenomenului românesc. De mirare, căci de regulă autorul român, tânăr sau vârstnic, are păreri despre toate și nu iartă nimic.

Radu Preda pornește, mai modest, de la ideea că între el și modelul pe care și l-a ales este o mare diferență și se scuză chiar în primele rânduri ale jurnalului de îndrăzneala de a-și alătura numele de acela al filosofului. Nu-i, totuși, complexat, din când în când intervine în discuție mai ales când este vorba de religie și politică și într-un rând își ia inima în dinți și definește natura discursului filosofic al lui Țuțea. Îi zice „discursul rugător”, ceea ce nu-i rău spus, și-l fixează pe filosof în familia *mărturisitorilor* de felul lui Ioan Damaschin Monahul, justificând alegerea în acest mod: „Numărându-l pe Petre Țuțea mărturisitorilor, nu introduc o valoare nouă în tabla valorilor umane, ci încerc să fac o fuziune între tipul eroului și tipul sfântului, între istorie și vecie. Reușită sau nu, această încercare merită făcută...” Merită, desigur, numai că eroul și sfântul sunt modelele predilecte ale lumii medievale și este puțin probabil ca ele să revină în lumea postmodernă.

Mărturisitorul Petre Țuțea are, oricum, puține șanse să le acopere. El este un mistic cărtitor, cum i-am zis în alt articol, un cuceritor spirit oral, bucuros să trănească la infinit cu prietenii și neprieteni. „Păcătos” (și recunoaște singur limitele) care nu poate renunța la bucuriile lumești. Nu se desprinde, apoi, din *zicerile* și *scrierile* lui, câte sunt, o natură eroică, un tip care să-și apere credința cu spada în mână. El este, nu mai încapе îndoaială, un om al locului, datat la lene, bucuros să vorbească și să-și încante auditoriul cu analogii surprinzătoare ca acelea, de pildă, care stabilesc o relație posibilă de destin între Kant și Ghiță Popescu sau între un filosof cu sistem și o bătrână analfabetă mântuită prin credința ei. Reținem din acest jurnal și ideea că Petre Țuțea se poate constitui, totuși, într-un model deși el însuși nu se consideră și nu se vrea un model de existență. Ucenicul său este de părere că tocmai această lipsă de aspirație a filosofului dreptul de a fi un exemplu de urmat în lumea noastră. La acest punct *diaristul* nu-și mai alege vorbele, umflă frazele și caută nivelul de sus al adjectivelor: „unic în cetatea românească, de o unicitate pe care numai curajul de substanță îi-o poate da, el adună în sine și în mesajul său tot ceea ce poate fi mai salvator pentru ființa contemplativă modernă”... Singura scuză a acestor propoziții fără măsură este admirația sinceră a ucenicului pentru maestrul său spiritual...

Acestea fiind zise, ne întorcem la substanța jurnalului și, în chip inevitabil, la personajul care trăiește în paginile lui. De semnalat, mai întâi, relația specială dintre narator și personaj în acest caz. Naratorul (Radu Preda) vorbește nu despre sine, cum

se întâmplă într-un jurnal intim, ci despre altul. Acest altul, în speță filosoful Petre Țuțea, este un risipitor în cetate, vorbește despre calea omului și calea divină, iar scriptorul îi notează conștiincios cuvintele, adăugând în text și observațiile sale. Iese, la urmă, un portret moral și spiritual indirect și sunt salvate un număr de reflecții care altfel s-ar fi pierdut în acest fermecător discurs oral fără sfârșit. Portretul nu este cu totul inedit, multe din reflecțiile înregistrate de Radu Preda au fost deja exprimate în interviurile strănse cu puțin timp în urmă într-un volum masiv. Este limpede că omul, ajuns la vârsta patriarhilor, se repetă, are obsesiile și formulele lui gata făcute sau mai bine zis gata gândite și le pronunță automat ori de câte ori vine vorba.

Jurnalul cu Petre Țuțea are cu toate acestea o mai mare unitate decât alte texte despre filosoful bucureștean și dă un sentiment mai puternic de fidelitate intelectuală. *Diariștul* de acum caută să înțeleagă secretul acestui spirit mărturisitor și temeierile credinței sale. Evită aspectele pitorești, nu face caz de beteșugurile vârstei, nu se amestecă, repet, acolo unde nu se pricepe și vrea cu seriozitate să se instruiască prin învecinare.

Radu Preda numește acest exercițiu „lecție despre cum te uiți spre cer și cum spre pământ”. Ce se reține din această lecție socratică este, repet, portretul indirect al înțeleptului cu câteva elemente noi față de ceea ce știam până acum. Petre Țuțea nu-i încântat de ceea ce se spune despre sine și îndeosebi denumirea de Socrate al românilor nu-i pe gustul său. Acceptă în cele din urmă că este un „Socrate păcătos”. Este bătrân și cere îngăduință pentru bătrânețe. Bătrâni au „dreptul la nerușinare”, pot spune adică ceea ce gândesc, fără complexe. Nu e o regulă, bătrânii sunt de obicei deceți, își aleg bine vorbele și cred în morală bunului simț. „Neruşinarea” recomandată de Țuțea rămâne, de bună seamă, în sfera spiritualului. El însuși pare a fi un om rușinos și nu-i iubește pe indivizii spurcați la gură. Este un om sociabil, nu-i un singuratic și nu este mulțumit de vârsta la care a ajuns, dar nici nu se gândește cu bucurie la moarte. *Aoleo, zice el, ce m-aș face dacă aș trăi 500 de ani!...* Are o mare iubire, în afară de Dumnezeu, și anume națiunea română. Vrea să fie specialist în știința nașunii române. Oricum, întrebă ce meserie are, răspunde cu mândrie: „eu sunt de meserie român”. Nu-i iubește pe proști, îi consideră vinovați pentru că ei reprezintă „ideea de repetiție goală, sunt invariabili ca orice lucru neînțeles, nu au culoare”. Aici filosoful cade în păcatul paradoxului și se îndepărtează de morală creștină după care individul, mare sau mic, geniu sau modest spiritualmente, are dreptul la iubire și respect. Cărtitorul se căiește însă la timp, se apără de ideea de a fi un veritabil înțelept, abia recunoaște că știe câteva lucruri și își pune nădejde în Dumnezeu. El a ales ca model pe Hristos, toate celelalte, inclusiv cele propuse de filosofie, îi par vorbe goale. Se îndepărtează chiar de modelul socratic căci respinge preceptul cunoașterii de sine. „Nu te poți cunoaște singur, cunoașterea vine prin revelație, iar aceasta vine de la Dumnezeu”, afirmă el, în contradicție flagrantă cu filosofii de școală pe care, de altminteri, nu-i iubește defel. „M-am săturat de intelectuali”, declară el, reproșându-le faptul că în dialog n-au căldură sufletească. Între *Biblioteca și Biserica* optează pe cea din urmă. Între *teologie și filosofie* alege, fără ezitare, teologia („în afară de teologie se face onanie de prestigiu”). A vrut în tinerețe să fie legiuitor, dar refuzând după 1944 să se convertească politictează, a ajuns pușcăriaș în regimul comunist. Face acum, după ce a trecut printr-o detenție grea (13 ani), haz de necaz: „Aș fi avut în biografia mea o mare lipsă: lipsa de a avea dreptul de-a fi salutar”. Vrea să uite acest accident biografic și nu

mărturisește despre el pentru a nu ofensa poporul român... Cum să-i pun în seamă atâtea monstruoziități făcute de oameni fără Dumnezeu? întrebă el retoric și evlavios. Are conștiința personalității sale? „Mare brânză nu rămâne după mine. M-am făfăit așa, un pic, în epocă... eu nu îmi supraviețuiesc”.

Discipolul său îl contrazice, Țuțea îi pare a fi o personalitate puternică fixată într-o „călugărie albă”. Asta vrea să spună că, deși nu are o operă scrisă, filosoful lasă în urma lui o importantă operă vorbită și că, înconjurat de prieteni, vorbăreț, cu gesturi și libertăți de limbaj fărănești, duce viața unui veritabil mistic.

Culturalicește, Țuțea este un european, dar, în fundamentele lui spirituale a rămas un țaran din Muscel. Filosoful fantazează în jurul acestei idei, manifestând ca și alți intelectuali din generația sa (Petre Pandrea, de pildă) oarecare ostilitate față de omul de bibliotecă, savantul cu pachetul de fișe în mână. Lui îi ajunge credința creștină. Academia lui a fost supraviețuirea vaciilor la piscuit, Sfântul este, Cărturarul se face, dar oricât s-ar face nu cunoaște esențele din lume. El însuși este un om făcut, recunoaște acest Socrate incomod, tăgăduitor, nu este un inspirat, nu are soluții pentru existență în afară de soluția divină. Aici Țuțea mai pronunță o dată propoziția cu baba analfabetă și credincioasă care se mântuie mai ușor decât un învățat care a citit o bibliotecă de cărți. Platon îi pare „un băiețel” în raport cu Hristos, toată filosofia nu conține nici un adevăr, artele nu exprimă esențele și, în plus, artele sunt „nemângâietoare”. Reproșează, cu toate acestea generației sale că n-a creat un sistem de gândire și n-a adus soluții bune pentru om. Cioran este o inteligență pură, dar are în ființa lui o trăsătură inadmisibilă: „nu e consolator” și nu gândește fundamental: „Cioran e mult prea inteligent pentru a fi durabil - înțelegând prin *inteligent* o luciditate sterilizantă, care nu ancorează în definitiv și parcă nici nu vrea. Are tot timpul gustul provizoratului științeteilor... În generația mea nimeni nu a gândit fundamental. Nici Nae Ionescu nu a construit fundamental. A construitul fundamental înseamnă, cum ți-am mai spus, a construi în sistem: fie materialist, fie idealist, fie criticist. Trebuie să te situezi undeva. În afară de sistem, faci impresionism. Adică toată generația mea nu a depășit strălucirea fragmentului bine făcut.”

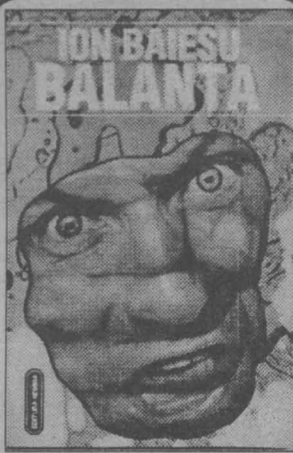
Și, apoi, este neputința științei și este, într-un grad maxim, neputința filosofiei de a ajunge la mântuire. Țuțea se îndepărtează la acest capitol de Noica, pentru care nu există nimic în afară de conceptelor și se apropie de tânărul Cioran, negator vehement al filosofilor. Înțeleptul de pe Șipotul Fântânilor, ajuns la 89 de ani, consideră că nu este nimic esențial în afară de credința creștină și că raționalistii nu pot arăta omului altceva decât calea cimitirului. Supărărea lui împotriva filosofiei și, în genere, împotriva culturii laice este exprimată într-un limbaj neted, arțagos și ultimativ, cu analogii uluitoare: „Filosofia nu este o cale spre mântuire. E o comoditate mintală orientatoare, să zicem, în timp și spațiu, în relațiile interumane... Fără credință, viața

universală ar fi un pustiu dezgustător și de nesuportat. Nu ești liber și senin decât în biserică sau păstrând în tine imaginea ei și a preotului. Toți atei sunt jalnici. Ei renunță la absolut, limitându-se la ei înșiși. Un savant ateu, care se bazează doar pe supoziții, se deosebește de vulpe doar prin faptul că vorbește articulat și face supoziții... Dacă adevărul există, atunci trebuie să fie unul, iar pe acesta îl află trăind, prin credință... Babele evlavioase merg la absolut rugându-se, iar filosoful trăncănește silogisme...”

Ce-ar mai fi de semnalat din această fișă spirituală? Faptul, poate, că Petre Țuțea, ca aproape toți din generația lui, consideră ironia „un stil de amurg alexandrin” și nu acceptă bășcălia, zeflemeaua, boli ale spiritului balcanic. A fost un om de stânga, apoi a trecut la dreapta și a rămas aici. Dă o schemă contestabilă, asupra acestor orientări politice, în termenii și din perspectiva anilor '30. „Dreapta” înseamnă naționalism, monarhism, ierarhie-socială, unitate de conducere, proprietate privată, „stânga” are următoarele caracteristici: egalitarism, lipsa ierarhiei sociale autentice, ateism, proletcultism, „structură iudaică în ideologie și conducere” etc. Înutil să mai spun că, între timp, stânga a avut timp să devină, în Est, naționalistă, iar în democrația occidentală să accepte și să consolideze proprietatea privată, în timp ce dreapta de azi nu mai seamănă cu dreapta tradițională... Țuțea spune ceva și despre legionarism pe care îl consideră un fenomen mistic-creștin ireversibil („singura mișcare de revigorare creștină și națională din acest veac, din România”) și crede că el se salvează prin „creștinismul străinului înăuntrul lui”... Nimic despre ideologia și metodele politice (inclusiv asasinatul) pe care mișcarea în discuție le-a folosit. Chestiune delicată ce trebuie analizată cu toate cărțile pe masă. Țuțea a rămas legat de această utopie a tinereții și, în pragul morții, recomandă eliminarea extremelor.

Alte opinii politice sunt, tot așa, simpliste și numai pitorescul expresiei le mai dă oarecare identitate. Omul este, oricum, mai interesant decât ideile sale, *discursul rugător* trăiește doar prin personajul pe care îl exprime. În fond, Petre Țuțea este fratele risipitor într-o generație strălucită pe care politica a spulberat-o. Ea s-a refăcut greu și, după ce a trecut prin pușcărie sau exil, și-a impus prin câteva personalități opera majoră. Petre Țuțea aduce la acest capitol intelectual comun oralitatea lui de multe ori surprinzătoare, creștinismul și dărzenia lui de țaran muscelian trecut prin școli înalte și sastișt repede de ele. Ce rămâne după el? Rămâne, desigur, legenda lui, rămâne amintirea prietenilor săi personaj original care a fost, rămân, în fine, un număr de reflecții morale din care deducem că o credință dreaptă este de o mie de ori mai prețioasă decât un car de cărdi. Dar, la urmă de tot, după ce ai văzut atâtea îndoaiale față de cultură, te întrebi dacă filosoful ar fi ajuns la ideea mântuirii prin credință dacă n-ar fi citit carul de cărdi... Fie chiar și pentru a-și da seama de inutilitatea lor. Proust avea o vorbă: numai oamenii inteligenți au dreptul să nege din când în când puterea inteligenței.

¹⁾ Radu Preda: *Jurnal cu Petre Țuțea*, Editura Humanitas, 1992.

Fals tratat de logică elementară

În pofida marelui succes la public și a aparentei facilități de elaborare, literatura umoristică a ultimelor decenii nu se poate lăuda cu prea multe izbânzii. Pe de altă parte, nu e mai puțin adevărat că scrierile de această factură au suferit cel mai mult din partea controlului sever al cenzurii. Preocupată de crearea utopiei numite „omul de tip nou”, ideologia partidului unic i-au restrâns continuu aria de manifestare, epurând din subiectele comice tot ce ar fi contravenit „principiilor” propagandei comuniste. Faptul a dus la o diminuare fără precedent a genului, devenit, metaforic vorbind, un topos social minuscul. Aici mișunau ciubucari mărunți, gestionari de alimentara, aprozaști și bișnișari, în general pleveușcă, indignarea autorilor față de acești malformați transformându-se volens-nolens într-un fel de dicționar antonimic de etică. Era, de bună seamă, critică parazitismul, leneveala fiind, că vrem că nu vrem, un drept câștigat după revoluție. Rar de tot și de obicei la comandă (deci cu aprobare), în astfel de texte erau vizați și unii tovarăși certai cu morala, în sensul că-și sărbătoreau victoriile zilnice din câmpul muncii (vorba ceea: „din greșeală în greșeală/ spre victoria finală”) cam în contradicție cu atmosfera încrâncenată de responsabilități, a aceluiași om de tip nou care scruta vulturile orizontul în timp ce arăta cu mâna spre „viitorul de mărețe realizări”. Lipsit de suport artistic, rupt de o bogată tradiție, care nici nu mai conta, umorul scris a fost răzbutat, în tot acest timp, de cel oral, a cărui suculență și genialitate au adus momente vesele într-una dintre cele mai triste „barăci” ale lagărului socialist.

Singurii noștri scriitori comici în contemporaneitate au fost și rămân Teodor Mazilu și Ion Băieșu, autori de talent uriaș, al căror spirit continuă tradiția literară românească în această direcție.

Din nefericire, nici unul nici celălalt nu mai sunt în viață, însă, ori de câte ori apare o carte purtând semnătura lor succesul editorial e ca și garantat. Aceasta a fost neîndoișo miza editurii *Scripta* care ne-a oferit recent ultimul volum antum al lui Ion Băieșu. Cartea conține un număr de 55 de povestiri vesele scrise de-a lungul unei activități prodigioase și ne oferă o antologie alcătuită de autor, aceste cele mai reușite miniaturi ale genului fiind însoțite de ilustrațiile inspirate ale unui alt mare dispreț, pictorul Florin Pucă. Iată destule motive ca, înainte de a parcurge paginile volumului, el să fie considerat un eveniment. În *Tristețea vânzătorului de sticle goale*, Ion Băieșu se apropie sensibil de *Momentele și schifele* lui Caragiale. Ca și marele său înaintaș, autorul pare a spune cutremurătoare cuvinte: „sînt enorm și văd monstruos” pentru că subiectele sale pornesc dintr-o excepțională capacitate de observație, dublată de surprinderea elementelor epice insolite ridicate cu har la valoare artistică. Totul constă în unghiul de interpretare al plauzibilității chiar și atunci când omul, posibil bun, strivit de misterul existenței, chinat de infinit sau obsedat de scurgerea timpului spre moarte, recurge la artificii de disculpării prin imaginație. Subiectele sale izvorăsc, cum singur ne spune, din viață și nu din fișierul stereotipurilor comice (ale eroilor fixați ca „buni de caricaturizat”), ci din acel complex de trăiri înclucate ființei umane, din apetența pentru analiză și judecată menită a-i motiva faptele. Generații de autori comici s-au străduit să transforme personajul în sigla unui viciu. Ion Băieșu dezavează

procedul. În povestirile sale, eroii au o biografie așternută detaliat, sunt plini de sufletești și de viață, iar umorul provine dintr-un soi de fals tratat de logică elementară, unde tot ce știm despre lume și regulile ei stabilite de-o veșnicie se spulberă în fața logicii izvorâte din calcule foarte personale. Eroul lui Băieșu știe să mute discret vina, s-o anuleze și să predea încercătura de ridicol altcuiva pentru a-și exprima apoi dezacordul. În *Reabilitare*, „un tip mărunțel, slab, cu privirea pătrunzătoare, agitat, presat de timp și de griji” cere autorului să sune în locul său acasă pentru a vorbi cu... Dorina. Scena e trăită de „mărunțel” cu maximă intensitate („frângându-și mâinile”), dar cum autorul se substituie deseori victimelor, discuția telefonică e la fel de confuză și, în final, ratată. Criza de indignare a personajului repune, prin racursiu, ordine în situația comică: „Am ascultat, îmi zice tipul cu pălărie vânzătoarească (nici un amănunt nu e lipsit de semnificație) privindu-mă cu silă evidentă. N-ai pic de curaj, te comporți ca o cârpă în fața femeilor, n-ai pic de aplomb, de farmec, n-ai imaginație. Pic de imaginație n-ai! Parcă n-ai fi bărbat... Auzi, hai undeva să luăm o ciorbă de burță, ca să ne dregem. Între timp te mai gândești și-i dai un nou telefon. Poate te reabilitezi în ochii mei. Hai!”.

Orestieja a povestirilor din *Tristețea vânzătorului de sticle goale* aparține literaturii fabuliste la care Ion Băieșu apelează atunci când adevărul se bizuie pe morală. Chiar dacă nu e explicată, textul e de tot explicit. Construită din fior omenesc și cinism, *Boul și vieții* poate fi considerată o capodoperă. Ca în toate fabulele, bătrânul bou pornește spre oraș pentru a-și vizita fiii. Aceștia și-l pasează unul altuia fiindcă îi stănjește, dar tot ei sunt cei care nu uită ca, la ultima întâlnire, să-i ceară pielea pentru a-și face încălțăminte de iarnă, „căci sinteticul nu jine deloc de cald”. Bătrânul se lasă jupuit iar când, în tren, un călător îl întreabă dacă n-a scăpat de la abator răspunde candid: „am fost în vizită la fiii mei!”. Treccrea de la registrul fabulei în cel al realității, făcut în câteva rânduri, conferă întreaga transparență povestirii. Aceiași umor impregnat de elemente macabre întâlnim în *Porcul, Costică, a venit mama*, cu pandantul *Mamă, a venit Costică*. Convenția fabulei e străpunsă de o sumedenie de incidente, aceste expresii bine potrivite în text vizând realitatea, dar fără a stănjești fluența epică, prezentându-se atât de bine sudate încât, autonomizate de conținut, își pierd valoarea. Seria de substituiți, subterfugile din urzeala ficțiunii reclamă actului de examinare critică discursivitate. Cum e cazul în *Lupul și nărvul*: un cioban are foarte mulți câini la paza stănei. Pentru că aceștia nu-și fac treaba cum se cuvine, ciobanul hotărăște să arunce în fiecare dimineață un singur cioban întregii haite. În momentul când se arunca osul, dulăii cei mari îl luau și fugeau cu el prin cine știe ce colclari, îl rodeau bine, întorcându-se numai când osul era atât de lustruit „de parcă l-ar fi dat cineva cu smalț”. Faptul provoacă indignarea „cățelândrilor cu personalitatea în formare” care, simțindu-se mereu frustrați, „măriașau fără încetare și creau stări de încordare și disensiune”. Între timp, lupul fură mielul cel gras iar ciobanul hotărăște că ciobanul va fi numai al celui care-l va scăpa de lup. O

jigodie, care nu se bucura de nici un fel de prestigiu în fața confrăților, „aduse blana mielului și un angajament scris din partea lupului cum că nu va mai ataca stăna în viața lui, să știe că moare de dorul câinii”. În fapt, cățelândrul i-a promis lupului că, în schimb blăni de miel, va împărți cu el zilnic pe din două ciobanul. Ciobanul nu e străin de această înțelegere, acceptând-o, și el, tot cu o condiție: să nu știe restul haitei. Dincolo de remarcabila invenție epică menită a surprinde rutina cititorului, tendința acestuia de a anticipa firul acțiunii, umorul se cere dedublat din expresiv în aluziv pentru că, în fața oricărei lecturi atente, „ciobanul”, „dulăii”, pacul „jigodiei cu lupul” și celelalte sunt conotații care invită la deliciale cititului printr-rânduri, la apropo.

Mulți scriitori contemporani se plâng de conflictul lor cu cenzura. Pușini s-ar putea lăuda că au reușit să-și piardă urma pașilor în paginile citite atent de cerberii instituției. Printre ei, în mod sigur, Ion Băieșu a știut să înfășoare în aparențe și subtilități adevăruri incomode. Important e că „mesajul” nu-și pierde, în subtext, claritatea, semnificațiile sale fiind corect percepute. Nu cred că greșesc dacă afirm că schița *Opera vieții* e, într-un fel, dedicată acestei cenzuri. Titlul evocă efortul de a spune ceva esențial. Nu e vorba, la modul propriu, nici de furci caudine, nici de cenzori, ci de un număr dintre eroii povestirilor care-și vizitează autorul atrăgându-i atenția imperativ că e „greșit orientat”. Poate autorul e de altă părere! Cu atât mai rău pentru el, ba mai mult, e obligat să promită că „nu mai face”. Dar cine oare mai putea vorbi în numele personajelor și acțiunii în afara celui ce le-a plasmuit. O lungă perioadă acest paradox a avut, la noi, statut de axiomă. Subtextul, jocul aparențelor, limbajul fabulistic gradual (sau „tratamentul fabulatoriu”, după inspirata zicere a lui Mircea Nedelcu) sunt, alături de stăpânirea perfectă a economiei genului scurt, armele redutabile ale literaturii umoristice semnate de Ion Băieșu într-o perioadă când lipsa de profunzime, accentul pe limbajul colorat și factorul direct educativ al comicului se întâlneau în majoritatea paginilor scrise în acest registru. Mai puțin interesat de umorul de situație, de comicul de limbaj, ale cărui resurse de expresivitate le folosește cu cumpătare (slingul unora dintre personaje, antropomime și denumiri de cârciumi), opera lui Ion Băieșu își are filonul comic în inteligența sa vie și iscoditoare, care problematizează fără a da definiții, care eere participarea la actual comic printr-un fermecător insolit. Toate aceste elemente constituie fascinația *Tristeții vânzătorului de sticle goale*.

Lucian CHIȘU

Ion Băieșu, *Tristețea vânzătorului de sticle goale*, Editura „Scripta”, București, 1992

Eugen SIMION

În procesul îndelungat și complex al marilor transformări care au avut loc în istoria culturii românești, Școala Ardeleană a reprezentat primul nucleu teoretic coerent cu profunde consecințe practice în viața poporului nostru.

Ceea ce cronicarii și primii istoriografi români afirmaseră fără ezitare, dar sporadic pe parcursul timpului, s-a transformat dintr-o dată într-un program unitar, care a avut un larg ecou în toate provinciile românești de odinioară, ca și peste hotarele vechii Dacii din timpurile mai îndepărtate.

Parcă o anumită ștafetă a istoriei a trecut de la Gr. Ureche și Miron Costin la D. Cantemir, pentru a fi preluată de acești învățați de o uluitoare erudiție pentru vremea lor, implicată în toate tipurile de cărți destinate emancipării naționale, intelectuale și sociale a poporului român. Îndreptarea de aritmetică, gramaticile, cărțile de retorică, catehismele și predicile, scrierile despre științele naturii etc. erau însoțite de prefețe elocvente prin care cititorii erau sfătuiți să caute să se elibereze de *tenebrele ignoranței* prin litera cărții. La acestea se adaugă marile tratate de istorie, studiile erudite de filologie, dicționarele, traducerile și prelucrările de cărți filosofice și juridice prin care se demonstrează romanitatea poporului român de pe întreg teritoriul vechii Dacii, vechimea sa îndelungată pe pământul Transilvaniei, latinitatea limbii și egalitatea în drepturi cu celelalte naționalități conlocuitoare.

Pe parcursul timpului, ne-a fost dat să asistăm în repetate rânduri la acest proces de întoarcere spre origini, spre precizarea unei identități primordiale și a unei vetre strămoșești permanente.

De la Gr. Ureche, D. Cantemir, Gh. Șincai până la Hasdeu, Iorga, Pârvan, Sextil Pușcariu și atâția alții, acest act repetat de precizare a originilor, menit să ducă la o firească legitimitate de drepturi și afirmare a unei evidente conștiințe naționale, a apărut de fiecare dată ca o necesitate istorică.

Nici hipertrofia maladivă a sentimentelor, nici cele mai mărunte manifestări de adversitate față de alte popoare nu au determinat, în momente istorice fundamentale, această afirmare persistentă a unității noastre naționale sau a trăirii noastre milenare pe aceste pământuri.

Agresai adeseori prin fapte și prin cuvinte, cărturarii români au fost nevoiți să aperse și să justifice existența unui popor unitar prin obârșia sa și, totodată, să explice drepturile sale firești pe acest pământ. Or, așa cum am precizat de la început, Școala Ardeleană reprezintă prin toți exponenții ei primul efort de realizare a unui program unitar de demonstrare a romanității poporului, a latinității limbii și a priorității noastre pe aceste locuri, transmis prin toate canalele de comunicare existente în acea vreme.

Înșelați adeseori sau uneori seduși de politica abisă a curții de la Viena, apăsați și chinuți de luptele social-politice și religioase din Transilvania, hărțuiți mereu de administrații străine și

Romul MUNTEANU

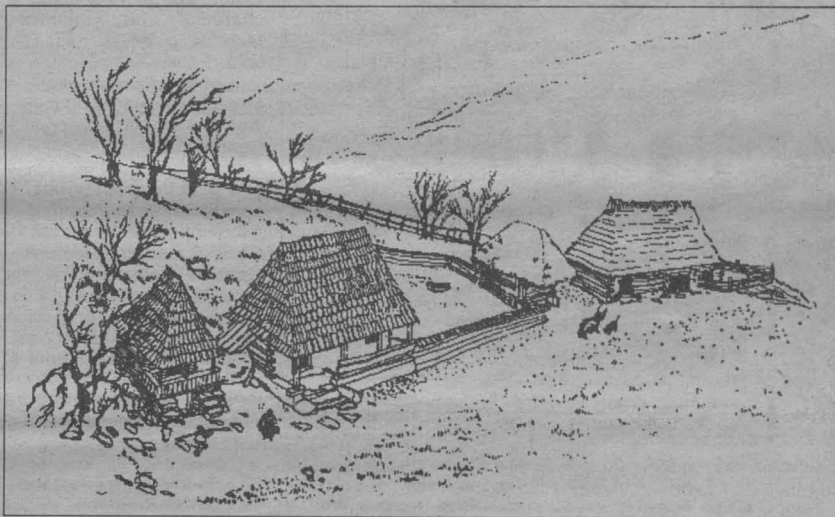
ȘCOALA ARDELEANĂ (I)

ostile, cărturarii Școlii Ardelene au traversat aceste obstacole uriașe doar datorită unei încrederi neștrămutate în misiunea lor istorică. Mai mari sau mai modeste, exponenții Școlii a Adeleni, începând cu personalitățile de prim rang, ca S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, Ion Budai-Deleanu și ajungând până la acei dascăli risipiți prin cele mai îndepărtate orașe și sate ale Transilvaniei și Banatului, ca Radu Tempea, dr. I. Piuașu-Molnar, Paul Iorgovici sau scriitorii mai mărunți ca D. Țichindeal și I. Barac, reprezintă prima generație unitară de intelectuali angajați față de destinul poporului nostru, de care se simțeau legați prin toate modurile lor de existență.

neuitată suplică din 1791, D. Prodan afirmă cu deplină justificare că în Trasilvania, *Ideea națională biruise complet, ea s-a eliberat de orice dependență, conceptul de națiune e liber acum de orice condiționare, el s-a ridicat deasupra deosebirilor confesionale.*

Sensibili față de spiritul generat de întreaga epocă a luminilor, receptivi și lucizi față de întreaga politică și strategie a culturii generate de iozefinism, cărturarii Școlii Ardelene și-au manifestat fără nici o reticență ostilitatea față de nedreptățile sociale și mai cu seamă față de starea tragică a iobagilor români.

Rămâne neuitată acea consemnare a lui Gh. Șincai prin care relatează modul de existență al acestora: *„Ba proștii la*

Gospodărie din satul Intregalde - Alba

Într-o scrisoare adresată lui Corneli, Gh. Șincai afirma în chipul cel mai firesc cu putință că *„tot timpul ce am fost liber îl dau neamului meu.”* În aceea neuitată *„chiermare la tipărirea cărților și românești și versuri...”* (1821), C. Diaconovici-Loga, arată că în primul rând poporul român îi *„e de lipsă lumina”*. Într-un veac luminat care în unele țări occidentale se încheiase, iar în altele din sud-estul Europei abia începuse, același învățat remarcă faptul că *„au sosit primăvara luminii neamului românesc”*. În acest spirit, C. Diaconovici-Loga enunță un program care rămâne valabil până astăzi: *„Bărbați învățați trebuie să aibe neamul cel ce poartă să se cunoască că este om; după această școli, apoi cărți că numai aceste trei sunt tot capul lucrului, de-a se putea lumina neamul”*.

Având în mod firesc sentimentul că, în fața „națiunilor politice”, românii erau considerați prin lege doar popor tolerat, așadar o lume fără „națio”, cum se spunea atunci, mi se pare normal ca populația românească de odinioară din Transilvania să nu se fi simțit despărțită de unele bariere sociale foarte riguroase, indiferent dacă era vorba de intelectuali, aristocrați fără avere, slujbași la stat, mineri sau iobagi. Acest sentiment al apartenenței naționale unitare apare foarte elocvent în *Supplex Libellus Valachorum* (1791) în care sunt enunțate revendicările pentru întreaga populație din Transilvania. Comentând această

atâta ajunsese pe vremea mea, de să vindea ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pe carele locuia împreună; afară de slujbele pe care le făceau domnilor pământești, începând de luni până sâmbătă sara în toată săptămâna, peste tot anul, duminica fiindcă alte nu putea lucra, domniile cei pământesci, pre iobagii săi îi trimitea de cărți pe la alți domni”.

Ostilitatea față de nedreptățile sociale și naționale se conjugă cu pledoaria pentru egalitate în drepturi a românilor cu celelalte nații. Dialogul din *Trei viteji*, cunoscutul poem neterminat al lui Ion Budai Deleanu, angajat între scutierul Crăciun și nemeșul Becicheru Istok, adică între nobilul maghiar și iobagul „român plouat”, este enunțat în spiritul cel mai elocvent al epocii luminilor din cultura română.

Au nu s-iobagii oameni ca și voi Pentru ce dară îi vindeți ca pe boi.

De la denunțarea nedreptăților sociale și-a discriminărilor naționale până la formarea condițiilor de nesupunere față de legile inechitabile, distanța nu era foarte mare. Este adevărat că, în *Legile firei, Ithica și Politica* sau *Filosofia cea lucrătoare*, puterea monarhului este justificată prin conceptul de *drept divin*, ca și în filosofia germană. Dar spiritul nou al veacului își face loc și într-un asemenea text, unde se arată că monarhul nu poate călca dreptul natural. *„Numai monarhul să nu poruncească ceva, ce este au împotriva legilor firești,*

au împotriva legii lui Dumnezeu, că de legea firei și de porunca lui Dumnezeu și cu pierderea vieții suntem datori să ascultăm...”

De aici s-a ajuns la acel enunț mai limpede formulat de Ion Budai-Deleanu care precizează că *„nu sunt vremurile de vină, ci tu însuși omule... fiindcă ai minte și putere”*.

Și dacă acest enunț mai poate părea pentru cineva evaziv, lecția luptei revoluționare apare direct și limpede în *Țiganiada*:

*Un coif în cap, o sabie în dreapta
Inima-n piept și scutul în stânga,
Cu vârtute și minte deșteaptă
Aceste sunt care pot să frângă
Lanțul robiei tale cumplite,
O, neamul meu de tot oville.*

Efortul conjugat de demonstrare a drepturilor unui popor, socotit a fi fără „națio”, legitimarea dreptului la nesupunere sau la luptă, prin *legea firei*, constituie treptele diferite și modalitățile

variate de justificare a necesității recunoașterii românilor ca o nație unitară, care trebuie să se bucure de aceleași prerogative ca și celelalte popoare.

În *Istoria Românilor din Dacia Superioară* (t.I.1781) Al. Papiularian reproducea un document din 1744, cu totul potrivit acestor năzuințe. *„Dacă s-ar recunoaște și naționalitatea politică a românilor, s-ar răsturna Constituția țării, de o parte, dar de altă parte, plebea românilor și a altor venetici s-ar face loc între națiuni și ar periclită drepturile pribegilor, imunitățile și prerogativele celor trei națiuni recepte”*.

De aceea, nevoia venirii la origini, a pledoariei pentru romanitatea poporului, latinitatea limbii și primatul istoric al românilor în Transilvania, apare ca un adevărat leit-motiv în

scrierile cele mai diferite ale cărturarilor Școlii Ardelene, dar mai cu seamă în cele de istorie și filologie, unde nu lipsesc, la unii, nici cunoscutele exagerări puriste.

Supusă unor moduri diferite de contestare, existența românilor ca nație în Transilvania este apărată prin opere științifice și de popularizare, printr-o scriitură patetică și polemică. Și când Petru Maior scrie, în prefața la a sa *Istorie pentru începutul românilor din Dachia* (1812), că *„Zburdare așa nedumerită în mulți din cei străini scriitori iaste de-a vomii cu condeii asupra românilor, străneșoșilor romanilor celor vechi, ori ce le șoptește lor duhul...”* sau *„... ba, de o bucată de vreme, precum măgariu pre măgariu scarpini, așa unii de la alții imprumutând defăimările, fără de nici o cercare a adevărului de izvod le dau la stampă...”*, parcă ar lovi în denigratorii poporului român din toate timpurile.

În evoluția culturii românești, Școala Ardeleană reprezintă prima etapă de modernizare a acesteia. Păstrând proporțiile reale de valoare, trebuie să spunem că ceea ce au făcut Montesquieu, Diderot, Voltaire, Rousseau etc. pentru cultura franceză, ceea ce au realizat Lessing, C. Wolff și Herder pentru cultura germană, au întreprins cărturarii Școlii Ardelene, pe scara noastră națională, pentru cultura română.

AGONIA ROMÂNIEI

Putea fi în 1944 altfel? Probabil că nu. Ceea ce nu absolvă pe nimeni de rolul jucat în acel act tragic din istoria României. Și a Europei, deoarece în războiul dintre Germania fascistă și Rusia Bolșevică a pierdut Europa democratică. Citită de la distanță, după ce rănile s-au cicatrizat iar morții au fost uitați, istoria anilor patruzeci ne arată cum poate fi pierdută pacea unui război câștigat: specialitate anglo-

tă, cu unele adaosuri și modificări, sub titlul AGONIA ROMÂNIEI 1944-1948, la Editura Dacia, Cluj 1991. Venise vremea, pe la începutul anilor optzeci, să se spună, în sfârșit, NU imperialismului și obrăzniciei rusești, dovedite multiseclar și alintate cu numele de panslavism.

Convins că România trebuie să folosească noile circumstanțe favorabile pentru a ieși din lunga-i silnicie, Nicolae Baciu li

fost exclusiv răsăritean (și mai cu seamă românesc, cum ni se prezintă îndeobște), ci și occidental de-a binelea și chiar american. Topită după Stalin în deceniul al treilea și sedusă de Hitler în anii treizeci, bătrâna Europă nu-și va putea învinge nostalgia după viriulul totalitarism, moștenită probabil de la ultimul monarh absolut, decât cu prețul a șapte ani de război, urmați de o pace aproximativă, încheiată pe baze false și pusă

sfârtecat cu foame de haită numită, în limbaj diplomatic, interes geopolitic. Și, culmea tragediei ironice, acest pact va fi recunoscut de facto prin Conferința de Pace de la Paris, ba chiar dus, în privința intereselor rusești, dincolo de limitele sale. Cu fructele amare pe care le culegem acum.

Și pentru că sir W. Churchill viza el însuși niște vagi interese coloniale britanice în Europa postbelică, împinge sub nasul aliaților săi o hartă europeană pe procente, în fața căreia Roosevelt închide ochii (probabil din silă) și pe care Stalin o bifează cu creionul roșu, fericit că i se oferă mai mult decât și-a închipuit. Istoria se va răzbuna în curând, trimițând chiar imperiul colonial britanic la arhive, recompensând în schimb un dictator care în mod normal ar fi trebuit să plătească. De plătit vărtos, vor plăti cei lăsați la cheremul stărnitorilor de războaie: polonezii, românii... Vai lor!

Contribuția personală a președintelui american, manevrat de kaghebiști, la prulgirea cu doi ani a războiului și dublarea numărului de victime și a pagubelor materiale, o constituie teza capitulării necondiționate formulată în 1943, ca răspuns la tentativele Germaniei și României (Italia nu conta pe teatrul de operații) de a ieși din război prin pace separată cu anglo-americanii. Efectul: ruinarea Europei și transformarea statului totalitar bolșevic într-o superputere capabilă să încurce istoria o bună bucată de timp.

„Orice pace durabilă, scrie Nicolae Baciu, implică restabilirea echilibrului de forțe pierdut la Yalta”. Adică, restabilirea frontierelor firești de dinainte de 1939. Reunificarea Germaniei, eliberarea Țărilor Baltice constituie doar începutul unui proces care s-ar putea să dureze și să mai facă victime. Cât despre procesul de la Nürnberg, care i-a judecat doar pe învinși, trecând cu vederea vinovăția învingătorilor, acesta este încă deschis. Altminteri, ar însemna să acceptăm că vinovați sunt totdeauna cei învinși, ceea ce, la sfârșitul secolului XX, este greu de conceput.

Acesta este contextul în care se desfășoară de cinci decenii tragedia neterminată a României. Nicolae Baciu analizează în detaliu doar un singur act, cel desfășurat între căderea marelui Ion Antonescu, la 23 august 1944, și abdicarea regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947. Dacă scriem deja aceste date cu caractere mici înseamnă că am început să le punem în istorie la locul potrivit. Și să ne întrebăm din nou, desigur retorice: putea fi 1944 altfel pentru România? Dar, în 1946, pentru Europa de Răsărit? Fără teza americană a capitulării necondiționate, războiul s-ar fi terminat în 1943, ceea ce înseamnă că tristele date istorice de mai sus n-ar fi existat. Iar fără teoria britanică a șerelor de influență, imperiul bolșevic ar fi rămas în specul propriu al granițelor sale interbelice, Europa având astfel

posibilitatea să meargă înainte fără bețe între spîțe, chiar așa putredă și pe cale de dispariție cum este de vreo două mii de ani.

Marile greșeli politice săvârșite de Churchill și Roosevelt nu-i scutesc pe români de responsabilitatea pentru greșelile proprii, indiferent de influența acestora asupra situației postbelice a României. Îndeobște se consideră că și fără arestarea mareșalului Antonescu, gest dezonorant în sine, soarta țării ar fi fost aceeași, hotărâtă fiind între cei trei dictatori de diferite esențe politice care decideau soarta lumii întregi în acel moment, nu numai a României. Trecând peste faptul că adesea deciziile cele mai grele atarnă de un fir de păr, că multe puteau fi altfel, erorile politice rămân erori indiferent de circumstanțe. Pe urmele colonelului George Magherescu, a cărui lucrare consacrată mareșalului Antonescu și războaielor de întregire este citată (și pe care și noi am recenzat-o), cu distanța așezată de timp între evenimente și ochiul istoricului, fără prejudecăți și gesturi vindicative, cu un plus de documentare în arhiva la care fostul șef de cabinet militar al mareșalului nu putea avea acces, Nicolae Baciu consideră decizia regală, pornită din complexe și vanități ridice, infantile și speculată de o camarilă abjectă, din 23 august 1944, ca profund dăunătoare și regalității și statului român: a fost propriu-zis un act de înaltă trădare, răstălmăcit, dintr-un unghi sau altul vreme de cinci decenii și încă neasumat măcar moral de cei care l-au făcut. Lăsăm cititorilor plăcerea de-a urmări argumentația strânsă, procedura de instanță istorică și morală la care domnul Baciu urmărește firul evenimentelor, așa cum s-a strecurat acesta în documentele epocii, multe date acum la ivală pentru prima dată. Iar când un avocat de strălucită carieră, care și-a luat viața de mai multe ori de la zero cu o pasiune orgolioasă, de jucător capabil să forțeze mâna destinului, când un asemenea om în loc să aperse acuză, atunci el trebuie luat în considerație. Desigur, istoricii români, și nu numai ei, vor face acest lucru, dar de obicei istoricilor le trebuie mai mult timp să se pronunțe, să se elibereze de vechile scheme politizate, ba chiar să pună distanța convenită față de noile posibile scheme la fel de falsificatoare. Pentru că istoria poate fi falsificată din varii direcții, nu doar dinspre Răsărit. Uimește însă completa ignorare a cărții de presa română, și mai ales de presa culturală, foarte combativă pe alte fronturi, capabilă să găsească oriunde petele, fie și-n soare, doar petele din propriul spațiu bu. Ceea ce ne face să bănuim că din acest loc se emit de regulă puncte de vedere în necunoștință de cauză. Vom reveni și chiar cu exemple!

Nicolae DIACONU

Casă din Cucuteni - Iași

saxonă se pare, având în vedere că americanii, care între timp au câștigat și cel de-al treilea război mondial desfășurat la rece, sunt pe cale de a plăti tot ei, sub formă de ajutor umanitar, despăgubiri. Adică, să piardă încă o dată pacea. Și uite-așa devine Oceanul planetar lac rusesc, în loc să fie puț american, ceea ce pentru noi nu este chiar tot una.

În februarie 1985 se împlinesc patru decenii de la Conferința de la Yalta. Un fost avocat în baroul de Ilfov, exilat și devenit între timp cetățean american, conștient că la Yalta Europa de Răsărit a fost trădată și vândută bolșevicilor dintr-o tragică eroare politică, ia inițiativa de a-i sensibiliza pe conducătorii marilor puteri occidentale, publicând în limba română, limba datorilor Apusului față de Răsărit, volumul YALTA ȘI CRUCIFICAREA ROMÂNIEI, Editura Europa, Roma 1984, urmat de L'EUROPE D'EST TRAHIE ET VENDUE, Paris, La Pensée Universelle, 1984, ce se traduce neîntârziat în engleză: SELL-OUR TO STALIN, Vintage Press, New York, 1984, și în germană: VERRATEN UND VERKAUFT, Universitas (Herbig/Müller), 1986, ceea ce denotă interes pentru problemă, tratare și autor. Însă domnul Nicolae Baciu recidivează și publică la Editura Ion Dumitru din München, în 1987, din nou pe românește, o carte lucidă și dureroasă: ROMÂNIA ÎN AGONIE 1943-1947, republica-

se adresează românilor din țară mai întâi pe calea undelor Europei Libere și apoi în scris, îndemnându-i, cu tot regimul lor de inspirație bolșevică, la o politică realistă de liberalizare și reforme. Totodată, autorul își vizează și conștientii români din exil, unul mai democrat decât altul, atrăgându-le atenția că fiecare poate fi democrat în felul său, dar români nu pot fi decât cu aceeași măsură. În acel moment domnul Baciu credita, desigur, reformele gorbacioviste, fără să realizeze că, de fapt, sfârșitul regimului era atât de aproape, că nu doar niște reforme cosmetice, de tipul glasnostului și perestroikăi, ci o adevărată revoluție va avea loc. Iar dacă o conștiință atât de singulară și în afară de dubii precum a domniei sale n-a întrezărit de-a lungul anilor cheltuiți prin arhivele Occidentului o asemenea radicală soluție, ne-am putea întreba cum de le-a trecut acest lucru prin cap puzderiei de anticomuniști ilegaliști, stărnii de Revoluția din Decembrie 1989 special ca să ne intre în ochi: dovadă în plus că fiecare revoluție are nu doar martirii ci și gunoazele ei.

Citindu-l pe Nicolae Baciu în relație cu alte cărți purtând semnături precum: Petre Pandrea, Panait Istrati, George Magherescu, Ion Pantazi, recenziți de noi tot în paginile acestei reviste ce stă-n gâtul atâtor demagogi, ne dăm seama că așa-zisul somn de patruzeci de ani și mai bine n-a

astăzi din nou și brutal în cauză.

Istoria anilor patruzeci, cu multiplele și tragicele erori, a fost răstălmăcită și pusă în serviciu comandat nu doar în Răsărit, unde, sub pretextul unui experiment politic la scară intercontinentală, s-au modificat hotare firești și s-au masacrat populații întregi, ci chiar și-n Occident, prin fabricarea de alburii care să justifice sovrurile învingătorilor și destinul învinșilor. Conferința de la Yalta, din februarie 1945, precedată în 1943 de Casablanca și Teheran, continuată în același 1945 la Postdam, ca să se încheie la Paris, în 1946, cu epilogul în procesul de la Nürnberg, este rezultatul unui lung șir de erori politice săvârșite de Roosevelt și Churchill, fie din slăbiciune și prostie, fie cu cinism și-n cunoștință de cauză. Fără să intrăm în detalii, vom semnala, pe urmele domnului Nicolae Baciu, câteva.

Supraevaluând capacitatea de război nazistă, Aliații vor pune deasupra tuturor intereselor dorința firească de a-i învinge, ignorând cu totul complicitatea imensă a lui Stalin la declanșarea celei de-a doua conflagrații mondiale, prin pactul Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, în urma căruia sunt atacate și împărțite la termene diferite și bine cunoscute: Polonia, Finlanda, Țările Baltice și Nordice, România, ca să nu rămână mai apoi nimic din Europa nepus pe tapet, neîngenucheat și

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

Laude basarabenilor, cu prilejul „Certării lui Euclid”

Am fost de curând pentru a doua oară în Basarabia. După ce în decembrie '90 am fost invitat de juna echipă a jurnaliștilor de la „Flacăra” să bat, vorba poetului, drumul de acasă până... acasă, am fost oaspetele, acum, al Teatrului „Alexei Mateevici”. Nu obștea mea, așadar, nu Uniunea Scriitorilor din România mi-a oferit acest dar, nu scriitorii din Chișinău (nici măcar editura ce m-a tipărit fără să știu cu evocarea copilăriei și adolescenței lui Eminescu – „Miradoniz”) ci un teatru prestigios a cărui activitate se confundă cu a Fundației culturale „Basarabia”.

Prilejul?

Premiera spectacolului de poezie, „Certarea lui Euclid” interpretat de o singură actriță, uimitoarea Veronica Finiti, în regia lui Andrei Vartic, autor și al austerei scenografii. Directorul Teatrului Mateevici, Andrei Vartic, a găsit în directorul Fundației Basarabia, care e același Andrei Vartic, un fabulos Mecena ce a finanțat nu doar spectacolul ci și câteva... aplauze bucureștene.

Au fost chemați să împartă scena (!) cu Veronica Finiti câțiva dintre apropiații poetului-autor. Nu cei mai apropiați, aceștia (Hagiu, Velea, Băieșu și oribil de mulți alții) fulgerați la rândul lor de premature morți, neputând să se îngheșue cu noi în microbuzul hodorigit ce a străbătut distanța București-Chișinău. O mână de prieteni, așadar, răspunzând unor stăruitoare solicitări și încredințați că au motiv de mirare: mai are timp cineva, pe lumea asta, de poezie? Cine își poate îngădui luxul de a irosi un chimir de (încă) ruble, când sărăcia

prinde cheag și dincolo și dincoace de Prut?

Cum cine? Andrei Vartic.

Despre care am aflat tot felul de istorii chiar de pe drum. Fiindcă ne-a luat din București, a fost tot timpul la Chișinău nedezipit de noi și ne-a adus teferi, la București, o celebritate a scenelor basarabene, actorul Boris Bechet, bărbat frumos cu înfățișare de haiduc, temperament viforos și în același timp tandru. De la el am aflat că Fundația Basarabia își are temeiul financiar în producerea și comercializarea vinului (de unde amestecarea cu poezii și poezia) și a șampaniei! Neașteptând prea multe ajutoare de la stat ori facilități legislative, Fundația s-a implicat pe cont propriu în extrem de ambițioase afaceri desfășurate pe un „câmp larg, din Anglia până la Baikal (e cuprins în acest spațiu și România cu care se fabrică vinuri spumante) drept care am sorbit (cu sticla trecută din mână în mână și din... gură în gură) celebrul Negru de Purcari băut la Buckingham Palace, fiind licoarea preferată a Reginei Elisabeta! Sediul Fundației e plin de instrumente sofisticate (calculatoare, faxuri), astfel încât pare un fel de cosmodrom deși el este, practic, și sală de repetiții și cabinet directorial. Când se va construi, tot cu mijloace proprii, o nouă Casă pentru teatru, sigur, instituțiile se vor despărți. Până atunci el coexistă, fructuos, cu șansa de a împlini proiecte de-a dreptul extraordinare: editarea de cărți și reviste, organizarea unor festivaluri de cultură, gir acordat unui sistem de burse etc.

Am regăsit Chișinăul muiat în soare

și încă neamenințat de iarnă, i-am admirat palatele și conacele, arborii și statuile cu ambiția celui ce vrea să-și vadă chipul răsfărâgându-se în argintul jupuit, încetoșat al unei vechi oglinzi. Am întrezărit urme, conture palide, semn că orașul nu e de tot rusesc (rusificat), semn că elementele arhitecturale românești, câte au supraviețuit, își arată, cu simplitate, prețul.

Lentorile autumnale erau traversate de pașii repezi ai unor oameni trăind de când se știu sub cearcăn de îngrijorare. Ceea ce pentru România au fost „evenimentele din Transnistria”, pentru basarabeni se traduce cu un singur cuvânt de gheață: *războiul*. El a fost. El mai este. O pace incertă și, poate, infructuos negociată face ca sentimentul păcii să nu fie pe deplin resimțit. Cum cu tipare (accente) lunecătoare e și ideea Unirii, clamată romantic pe temeiul unor slogane ușor prăfuite, contestată furibund de unii ori pusă de alții într-un halou de indiferență. Nu toți destărații s-au întors la locurile de baștină. Ca și pe alte meleaguri, tot românești, privatizarea e tot o himeră, „soarta” pământurilor nelămurită, legile sunt elaborate cu amară aveinoință și nu sunt „puse în operă”.

O anumită oboseală se întrezărește dincolo de cultul serbărilor și aniversărilor. În jurul monumentului lui Ștefan am văzut mici grupuri de oameni parcă gata să se înfrunte și altfel decât cu litera pancartelor. Jurnalele, ca și în alte „părți”, satură setea de insolit a celor „hrăniți”, decenii de-a rândul, doar cu uzazuri dar seamănă, fie și involuntar, zavistia, suspiciunea, vulgaritatea humorului gros.

În urmă cu doi ani mă simțeam mai aproape de Basarabia. Simțeam că la sfat amical pot răspunde la mai multe întrebări decât o pot face acum.

Unirea?

Undeva înaintea. Încă departe, poate mai departe decât credem.

Să ne certăm pe noi, sau unii cu alții sau, mai bine să-l certăm, așa cum s-a nevoit Nichita Stănescu pe... Euclid?

E de preferat, și-o spun cu admirație, că spectacolul nichitian mi s-a părut, în toate, excepțional. Cu maximă temeritate, Andrei Vartic și Veronica Finiti au decupat din poezia filosofică a lui Nichita Stănescu pasajele cele mai aride, cele mai puțin potrivite (aparent) convențiilor scenei, montând ingenios fragmente dispartate într-o nouă, plauzibilă construcție și obligând la reflecție. Au fost „cenzurate” piesele succesului sigur și lejer, s-a operat în carnea inefabilă a operei „încifrate” a marelui poet, cu sensuri „netraduse” și s-a încercat o regândire din interior a ei, o recompunere nu sub ochii ci în *uzul* spectatorului.

Înzestrată cu harurile unei mari actrițe, Veronica a trecut vămile exercițiului de-a dreptul primejdios asumat și a dat glas „abstracțiunii” dând viață unor sensuri ce se dezvelesc îndeobște doar după lecturi repetate, printr-o mișcare scenică gândită meticolos, până la detaliile cele mai infime și prin rostirea (fără nimic „moldovenesc” – ce face posibilă „citirea” cu urechea.

E de prisos să spun că spectacolul de poezie al Veronicăi trebuie prezentat fără ezitare în România, la București, unde încercările similare n-au depășit nivelul „programelor de brigadă” școlărești.

Abia atunci îmi voi convinge cititorii că n-am exagerat cu nimic laudând tenacitatea fraților basarabeni, împătimitii în iubirea poeziilor și a poeziei.

Rândurile de față sunt o mărturie de adâncă prețuire și de colegial respect pentru tot ce truda lor înfăptuiește în ciuda îndoielilor, a strigătului de deznădejde și neputință, „în ciuda frigului” și îndepărtării de Ideal...

Poezia elevilor

AMINTIREA

Iat-o!

Am prins cu mâinile-amândouă amintirea,

Am zvârlit-o spre înaltul cerului,

Dar ea a căzut pe stânci

Și s-a rostogolit sfărâmându-se.

A rămas ecoul,

Un ecou prelung și ciudat,

Care s-a amplificat,

Lovindu-se de bolțile cerului

Și întorcându-se înapoi,

Metamorfizat și plin de non-sensuri.

De ce?

Chemarea a murit undeva,

La colțurile sufletului.

Am plecat...

Radu Rareș RIZEA
Lic. teoretic „Dimitrie Cantemir”

BLESTEMUL

*Mă deșteptam ca un fruct scuturat din arbori,
ca o furnică peste care a călcat pantera
și pornea de sub geamul meu să urce-n nouri
vântul
și-mi ridica brațele – roagă-te – auzeam;
spune Dumnezeu! tău că nu știi nimic despre nimeni.*

AM DE-ACUMA DIMENSIUNI URIAȘE

*uneori trdiesc intens o liniște roșie –
un con de fulger căzut în iarbă
o săgeată – semnul plecării –
alteori aud sunete verzi
cât veacul învdluind muntele pând sus.*

*legenda rămâne vie între clipe
mitul mă cuprinde
cum soarele un deal plin de cruci.*

*seara e limpede și reîntoarsă la cuib.
are lumină și echilibru iar focul intră
în verbele poemului.*

ceva neștiut continuă să ardă toată noaptea...

Victor STEROM

○ ÎNTÂMPLARE LA CRAMĂ

La crama lui moș Gheorghieș din Hănăsăni, un cătun de sub poalele Tigheciului, nu eram prima dată. În această tainică a vinurilor venisem adeseori cu tata, mare prieten cu stăpânul. Și rămânând zile întregi aici, nu mă mai săturam să mă desfăț cu răsăriturile și asfințiturile soarelui, cu strugurii chihlimbarii, cu mustul dulce ca mierea, cu nuci grecești, ce aveau miezul alb ca laptele...

Și, iată-mă, într-o primăvară devreme, când soarele abia începea să-și reverse focul peste împrejurimi, când vița tăiată abia începea să lăcrimeze, urcând din nou în împărăția lui moș Gheorghieș. De data aceasta nu-l mai însoțeam pe tata la acest cunoscut pivnicer, ci pe un tânăr negustor, un zdrăhon înalt și spătos, cu privirile scăpărătoare, cu barba și mustățile pleoștite, ce-i țineau ștreangina la gură, pentru un negoț de vinuri pe care vroia să-l transporte în Lvov.

Deși nu mai dasem de mult pe la moș Gheorghieș, care acum îmbătrânise și se sprijinea într-un toiag noduros din corn, el ne întâlni cu aceeași blândete și bunăvoință de adineaori, pofțindu-ne să urcăm în cerdac, unde porunci unei codane de vreo optsprezece ani să ne întindă masa și să ne aducă vin.

... Dar în noaptea aceea plină de păcle aurii, care înaintau dinspre codru, nu mi-a mai fost dat să mă mai bucur de versul vrăjit al cântătoarelor, de glasul îndepărtat al cavalului, de înfiorările molcume ale vântului

ce adia dinspre pădure. În noaptea ceea, plină de licărul îndepărtat al stelelor, îmi fusese dat să văd o femeie cum nu mai întâlnisem până atunci: cu doi ochi ce ardeau de dragoste, cu plete negre ca tăciunii, ce-și cânta cu patimă durerea, încât mă cuprindeau fiorii cum îi auzeam glasul.

Fata, care la apariția noastră își înfipse ca niște săgeți de foc privirile în prietenul meu, n-a vrut să rămână cu noi. Îndată ce ne-a întins masa a dispărut. După plecarea ei, bătrânul pivnicer ne-a umplut cu un zâmbet șiret cânille de lut, ne-a zis bine ați venit și ne-a îndemnat să sorbim din ele. Apoi, cât a durat cina, a discutat cu negustorul despre afacerea ce vroiau s-o încheie. Dar eu, am mai putut prinde o boabă din vorbele lor? Fata care ne întinse masa și se făcu nevăzută rămânea lângă mine, ca o vedenie, și nu-mi mai dădea pace. De unde venise aici? Ce căuta în această singurătate? N-o mai văzusem niciodată pe la crama și, plin de curiozitate, l-am întrebat pe stăpân cine era ea.

— E nor-mea, mi-a răspuns cu un glas rece. Feciorul a luptat în Transnistria, e contuzat în. Împlinește anul de când a intrat în spital. Fata asta a rămas să trăiască cu mine, iar în primăvara asta a înnebunit, face zâmbiri, când urcă vreun barbat la crama. O păzesc cu pușca, ca să nu plece în sat. De-o prind că-l înșală pe Mitică, o împușc și pe păcătoasa și pe păcătos.

Cina din acea seară s-a întins îndelung, dar fără nici o plăcere. Bătrânul bătuse palma cu negustorul în privința vânzării de vin... Dar gândurile mele erau numai la tână nevastă, ținută ca într-o temniță.

Anuța, așa o chema, era de o voluptate irezistibilă. Observasem, deși abia o văzusem, că avea în trupul ei pe dracul. Pe lângă faptul că ne puse chiar de la început pe jărat, începu să ne care la vin, de parcă eram la o masă împărțească.

Deși nu s-a așezat nici un pic la cină cu noi, am înțeles că prizoniera bătrânului nu se îndepărta prea tare de cerdacul cramei, că rămânea tot timpul în preajma noastră, în întuneric. Căci pe la miezul nopții, când bătrânul i-a strigat să ne facă paturile și să ne conducă la culcare, ea a apărut îndată lângă noi.

Tânăra arăta o supușenie de parcă ar fi fost de undeva de prin Asia. Dispără în grabă în singurătatea cramei, apoi se întoarse și ne spuse că așternuturile sunt pregătite. Primul îl duse să se culce, în căsoaia din deal, pe socru-său. Pe urmă, în camera de sus a cramei, pe mine. Și, în cele din urmă, plecă să-l ducă în casa cea mare pe neguțator.

Am rămas singur în odaia micuță aranjată cu gust, fără a putea adormi. De când urcasem la crama, de când o văzusem pe Anuța, capul îmi vâjăia de parcă aș fi avut febră. Am înțeles că pentru mine noaptea era pierdută, că nu mai puteam pune pleoapă pe pleoapă și am

rămas înțepenit în fața geamului, lipindu-mi fruntea de sticla lui.

Nu mai văzusem niciodată atâta feerie, atâta vrajă, ca în curtea cramei. Cerul ardea de stele, luna revărsa aur topit peste împrejurimi. Noaptea asta plină de atâta farmec nu se putea termina cu bine... Anuța, care ardea ca o flacără, bătrânul cu pușca, negustorul ce-o urmărise mereu cu privirile, mă făceau să-mi tremure inima de spaimă... Și lucrurile au început să se desfășoare după cum bănuiam...

Peste puțin timp, Anuța a ieșit din casă, a luat un lighean cu apă rece și l-a dus prietenului meu să-și răcoarească picioarele. Apoi am văzut-o iar căutând ceva prin curte... Și deodată, o miroasă îmbătătoare a ajuns până în camera mea. Anuța găsisse un braț de flori sălbatice și îl ducea negustorului, să adoarmă cât mai dulce.

Dar nici acum ea n-a zăbovit prea mult în casă. Am văzut-o ducându-se la cotlonul din fundul curții și am auzit-o cântând ca o privighetoare, de i se rupea inima dintr-însa... Într-un târziu, am văzut-o ațâțând focul, iar mai apoi a intrat și l-a pus negustorului pe masă un vraf de plăcinte și un ulcior de vin...

Dar ceea ce avea să-mi oprească răsuflarea, avea să se întâmple după asta. Apărând în curtea cramei, Anuța a intrat sub dușul de sub coroana unui cireș, și-a lepădat veșmintele, s-a ridicat în vârful degetelor, a întins mâinile sus și a dat drumul apei.

Răcoarea nopții, ropotul apei mă făcură să mă înfior. Dar femeii nici nu-i păsa de frigul de afară. Ea chicotea de plăcere ca un copil... Apa îi biciuia fața, sânii, pantecele și nu-și mai putea stăpâni râsul.

Deodată îmi păru că ceea ce vedeam în curtea cramei nu era adevărat, că femeia din fața mea nu era aieva, era o ființă coborâtă dintr-o altă lume. Pielea îi strălucia în bătaia lunii, atât de tare încât îmi păru că era o șerpoacă ce se prefăcu într-o fecioară.

Era începutul primăverii, era o nesăbuită fără margini să te băiești în această noaptea afară. Dar de unde să știu eu că femeia îndrăgostită e asemenea unei mări de jărat, a unui rug în flăcări. Cine-i putea potoli focul, cine îi putea potoli jarul, îi putea răcori trupul și răcori sângele?

Apoi Anuța opri apa, își învăli trupul într-un prosop, luă o mână de busuic și își biciui îndelung cu el sânii. Mai ales fusese nemiloasă cu sfărcurile lor. Și, despuiată cum era, alergă în casă la negustor.

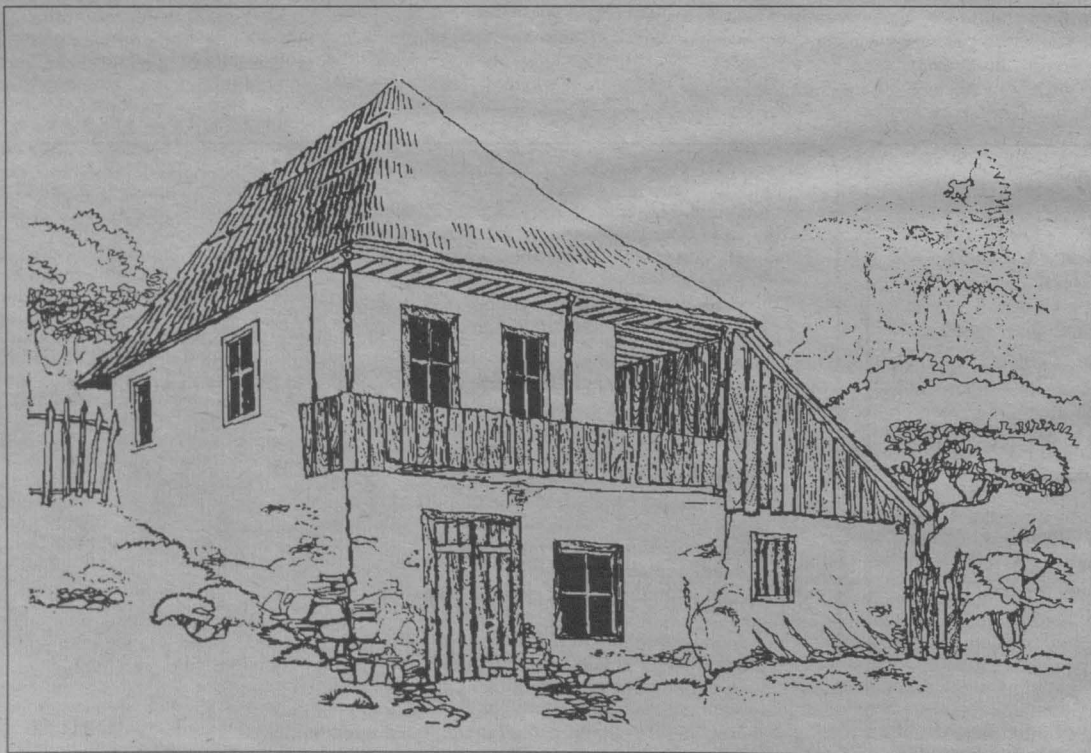
Și femeia și bărbatul înnebuniseră. Bătrânul, care îi urmărise de după perdele, probabil că de acum își încărcase pușca...

Nebunia nu s-a terminat aici... În curând am auzit ușa de la casă scârțâind. Acum am rămas și mai uimit de ceea ce văzusem. După ce se băise cu apă rece Anuța, se ducea să facă baie și neguțatorul.

Iar când l-am văzut alergând și pe dânsul despuiat în casă, numai cu un șervet în jurul trupului, am crezut că îmi plesnesc tâmplele... Femeia aceasta pățimășă îl duse pe negustor la pierzanie. Bătrânul, care îi aștepta pe păgâni să-i ieie ca din oală, n-avea să-i ierte.

Dar cei doi nu-și pierduseră mințile cu totul. Dumnezeu îi înzestrăse cu înțelepciune și prudență mai multă decât mă așteptam. În curând i-am văzut ieșind de mână afară, urcând în căruță și adâncindu-se spre codru...

Îmbătat de noaptea aceea cu lună, de vedeniile ce le văzusem, de vinul prea tare pe care îl băusem, nu știu când am adormit... Când m-am trezit, soarele era sus... Atunci am alergat nebun la geam să văd drama, tragedia ce se petrecuse la crama în timp ce dormisem... Însă, spre uimirea mea, curtea ei acum era mai plină de pace și lumină ca niciodată. Bătrânul se învârtea în jurul unui butoi, vrând să-i schimbe cercurile, Anuța pregătea la cotlon ihnă de pui cu mămăliguță iar neguțatorul stătea la masă cu un ulcior de vin în față, așteptându-mă să cobor mai repede.

Casă cu prăvălie din satul (azi dispărut) Râpciuni - Neamț

LEGILE DIALECTICII

În două parabole și o interogație retorică

Prima lege: OCHII ÎMPĂRATULUI

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti ...

A fost odată un împărat care, murindu-i înainte de vreme împărăteasa, rămăsese doar cu cei doi feciori ai săi. Și împăratul acela, nespuse de bun și de blând cu supușii ca și cu cei de seama lui, harnic în sporirea pe căile cele drepte a bunăstării moșiei sale și veselă altădată, de-l credea în floarea vârstei, cu toți anii ce întreceau hăt și bine jumătatea de veac pe care o purta în spinare, îmbătrâni la scurtă vreme după moartea împărătesei, se posomorî și se închise în sine, copleșit de o oboseală fără seamăn.

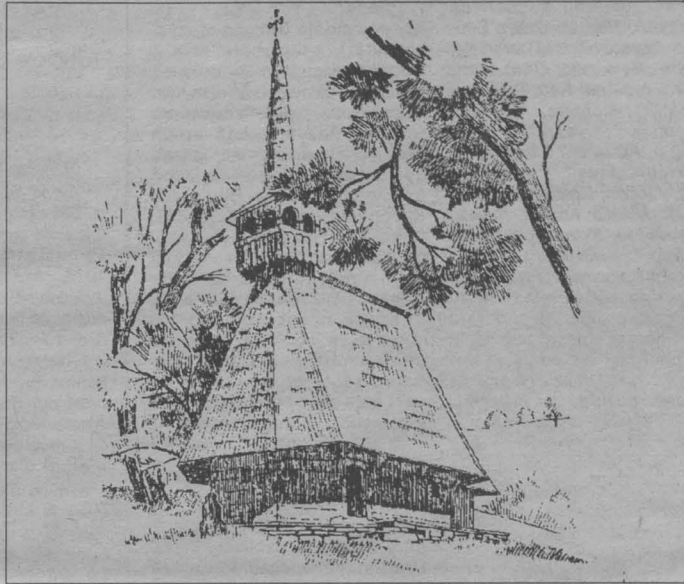
Țara încăpu pe mâinile sfetnicilor și ale căpitanilor de oști - unii, de treabă, alții, netrebniți, de-a valma -, așa încât divanul vruia întruna de certuri și niciodată nu se isprăvea ceva de seamă.

De-ar fi fost numai atât, ar fi fost încă bine.

Dar de mai înainte vreme împăratul de care vorbesc era împovărat de o ciudată stare sufletească, de un amestec de mâhnire cu bucurie. I-ar fi fost, de bună seamă, mai ușor să fie când mâhnit, când bucuros, dar amestecul acela îl rodea pe dinăuntru, măcinându-l încetul cu încetul.

Era bucuros, într-o privință, de feciorul său cel mare, care înlăturase de la sine grijile lumești și se depărtase de gălăviile care umpleau curtea împărătească. Ferit de ochii lumii, undeva, într-o chilie, la marginea palatului, el își închinase toată vremea pe care o avea slujirii adevăratei numai prin puterile sale și căutării obârșiei lucrurilor de pe lume. Scormonea prin tomurile vechi și prăfuite din podul palatului, scruta adâncimile cerului și clipătul stelelor, urmărea creșterea ierburii, zborul păsărilor și zbuguielile peștilor, încercând să răspundă la întrebarea de unde vin aceste minuni toate și care le va fi fiind rostul. Cea mai mare plăcere a lui era să descuie porțile ce poate fi cunoscut de mîntea omenească și se chinuia să găsească o cheie fermecată cu care să descuie porțile unei fericiri necurmate pentru oameni, să poată șterge toate vrajbele și neajunsurile din lume, să poată birui timpul și moartea. Se sfătuisse cu nenumărați înțelepți de pe tot cuprinsul pământului, dar nu fusese niciodată mulțumit de ce aflase de la ei; nici unul nu știa mai mult decât dânsul și fiecare din ei avea alte păreri cu privire la ceea ce ar fi de urmat ca să se ajungă la ce râvnese în adâncul inimii sale.

Nu mai că feciorul cel mare al împăratului, în afară de grijile științei, altele nu mai avea și nici nu s-ar fi priceput la altceva. De aceea, împăratul era mâhnit întrucâtva, gândindu-se că acest fiu nu va fi putut să cârmuiască împărăția după mutarea sa întru cele veșnice, deși ar fi vrut ca el să-i urmeze în scaun. Prea sfios, mai degrabă s-ar fi lăsat întotdeauna îndrumat, în loc să mai îndrume și el pe alții. Nu o dată bătrânul îi spusese: „Fătul meu, mai deschide ochii asupra lumii oamenilor celor vii și mai lasă gândurile tale; singur n-ai să poți niciodată să ajungi la ceea ce năzuiești!” Dar degeaba ...

Biserica din satul Rebrîșoara - Bistrița Năsăud

Mâhnirea cea mai grea însă i-o pricinuia împăratului fiul său cel tânăr, care nu făcea altceva cât era ziua de mare decât să petreacă cu soția săi, să se gătească cu alte veșminte de pe un ceas pe altul; ba chiar părăsea palatul ca să lipsească săptămâni în șir, ducându-se la vânătoare în locuri îndepărtate și încă necălcate de picior omenesc. Uneori mai și intra în vrajbă cu vecinii împărăției, stărînd încăierări la hotare și sporind durerea tatălui său. Feciorul cel mic ar fi fost, altfel, un braț de fier în conducerea împărăției, dar - mai mult risipitor fiind, petrecăreț și iute la mînie - ar fi dus moșia de răpă pe alte căi.

Frații, nimic de zis, se iubeau, încercaseră să se înțeleagă unul pe celălalt dar, atât de deosebiți fiind la fire, ajunseseră să se înstrăineze treptat. Se vedeau rar, își vorbeau puțin, văzându-și apoi fiecare de ale sale.

Și doar împăratul îi crescuse pe amândoi la fel, în aceeași dragoste părintească, pe când fuseseră copii. O apucaseră însă pe drumuri felurite. Poate și pentru că bătrânul, cufundat prea mult în trebile împărătești, dorind mai întâi binele altora decât pentru sine și casa lui, uitase de la un timp să-i mai îndrume, nu găsisse vreme s-o facă ori se încrezuse peste măsură în steaua lui norocoasă. „De-ar fi amândoi unu singur!” își spunea câteodată bătrânul.

Părăsit de amândoi feciorii săi - de unul prin cuget, de celălalt prin fire - împăratul lupta cu bătrânețile și cu trebile țării, atât cât îl mai țineau puterile, ca să nu se prăpădească și bruma de bine ce mai rămăsese împărăției din cât agonisise el în tinerete. Și, în felul acesta, ochiul cel drept al împăratului se bucura și râdea, iar stîngul se scâldea în lacrimi și tristețe.

... Au trecut câțiva ani și iată că într-o bună zi feciorul cel mare ajunge la hotărârea că nimic de seamă nu poate fi găsit în toate cercetările și ostenețele lui, că răspunsul pe care-l dorea atât de mult n-avea să vină vreodată. Și, luându-și rămas bun de la bătrânul său părinte, îmbracă niște straie ponosite, luă o traistă cu merinde, o țiteră și o porni pe jos, sprînjindu-se într-un toiaș. Curtenii șopteau între ei, că i-s-or fi spulberat mințile sau că cine știe ce pedeapsă o fi

având de ispășit. Zădarnic încercase împăratul să-l oprească la palat, zădarnic îl rugaseră slugile și unii curteni și - mai abilit decât toți - frate-său, mezinul, să nu plece. Feciorul cel mare, dăz de data asta, a ținut-o una și bună: că pleacă - și dus a fost. S-a mai auzit despre el o vreme că ar străbate împărăția colindând cetățile și satele, înstrunând țitera cu jale, și în felul asta și-ar purta viața pe picioare. Dar, de la o bucată de timp, n-a mai ajuns nici o veste la curte, fie că pribeagul trecuse hotarele împărăției, fie pe acelea ale vieții.

Ochiul răzător, din dreapta, al împăratului se posomorî încet-încet, până când începu să plîngă de-a binelea. Tot atât de ciudat, ochiul stîng începu să se lumineze:

Mezinul, cutremurat de soarta frățenească, se hotărâse să intre în rândul lumii. Se însură cu fata unui crai de peste mări și țări și, pe nesimțite, luă în mâini frăiele împărăției, pe care, dacă n-o spori și n-o duse mai mult spre propășire, o păstră măcar așa cum rămăsese de sub stăpânirea părintelui său.

Bătrânului împărat nu i se mai păru nimic de mirare din câte se întâmplaseră de la moartea nevastei sale și, îmbătrânind tot mai mult pe zi ce trecea, se întreba dacă nu cumva așa a fost firesc să fie, dacă nu cumva lucrurile merseseră pe singura cale în afară de care nu mai putea să fi fost alta.

Și, așteptându-și liniștit sfârșitul, își dădu seama că ochiul stîng îi râdea și se bucura acum în toată legea, pe când celui drept aproape îi secase lumina de atâtea lacrimi. Iar, de-o mai fi trăind împăratul, tot lacrimând să-i fi rămas ochiul drept până în ziua de astăzi? Asta n-aș putea să știu ...

Atâtea doar vă mai pot spune, că bătrânul împărat ajunge curând vreme bunic: tânăra împărătească aduse pe lume doi coconii ...

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti ...

A fost odată un împărat care avea doi feciori, și așa mai departe ... Și așa mai departe ...

A doua lege: QUIES MENDAX (*)

Eroii parcă apuseseră de mult ... Zăngănitul armelor și faptele îndrăznețe se stinseseră o dată cu ei ...

Nu le mai rămăsese decât faima, săpată în pietre din veac și scrijelită în amintirea, destul de fragilă, a urmașilor. Abia bătrâni, gârboviți de ani și restrîși, își mai aminteau, tînjind, vechile vremuri. Uneori, în seri târzii, scrutându-și aducerea-aminte, scormoneau trecutul o dată cu cenușa din vetre, care risipea prin unghere mărunte scântei, repede stinse; aduceau vorba cu glas domol de isprăvile viteazului Perseu, de dreptatea care domnea în zilele lui Aiakos, de bogățiile de pe timpul istețului Sisif, trecuți demult în lumea umbrelor din Hades. Șoaptele bătrânilor evocau timpul îndepărtat. Lumea parcă era plină atunci.

Oare se stinsese setea de fapte? ... Cetatea, încremenită în tăcere, sențind ea albă, obosită și parcă părăsită. Pustia agoră era băntuită de o adiere uscată și nici o umbră de muritor nu venea să-i răcorească marmoreele dale, încinse de razele soarelui. Orice mișcare, orice mărunț zărvă, de va fi fost, se stîngea înlăuntrul zidurilor. Armele odihneau, îmbătrânite o dată cu stăpânii lor, și se cocleau atârinate pe pereți, uitate acolo de amar de ani.

Bicisnice vremuri - murmurau bătrânii. Și, într-adevăr, în Nemeea, la Lerna, în Eurymantous, în Arcadia și în Creta oamenii ajunseseră martori neputincioși la dezastre, păgăginire și prăbușire. Însuși marele Prometheus zăcea, înlăntuit și sfărtecat, pe stîncile din Colchis - uitat de toți! Nimerii nu se încumeta să-i aducă, lui, izbăvirea, iar celorlalți - mângăiere.

Cetatea tăcea; juni nevolnici ședeau cu mâinile în sân, lăncinzind pe lavite, ori susținând pe la colțuri mărunte zăzani și bărfe.

Bătrânii vegheau. Nu credeau să mai vină înapoi vremea de aur. Unde era zarva și unde lupta? Viața urma să se stingă - stearpă? Aripa morții oare se abătuse, neagră, asupra Cetății? ...

Bătrânii vegheau cu brațele slabe și cu mințile golite de gânduri.

Încremenirea domnea.

Ei vegheau.

Dar încremenirea era mincioasă.

Ei nu știau, nici n-aveau cum să-și închipuie măcar, că undeva, în clipele acelea, se zămislea Herakles ...

1967-1981

A treia lege: METAMORFOZA

În ultimele trei secole oamenii s-au străduit să-l detroneze pe Dumnezeu. Și, în bună măsură, unii dintre ei cred că au ajuns aproape de reușită. Acum încearcă din răspuseri să se instaleze complet în scaunul ce pare să rămână, în scurt timp, vacant. Va ieși de-aici oare raiul pe Pământ? Sau iadul? Ori - de ce nu?! - amândouă? Ca și până acum. Căci, în asaltul lor, îndrăzneții nu și-au asigurat ariergarda: mai toți par să fi uitat de Diavol. Iar lui - cine-i va lua locul? ...

1986-1989

Tudor DENECTIN

(*) *Repaos mincinos (în limba latină)*

Istoricul Andrei Veress și proiectul său de „Biblioteca româno-maghiară“

La 5 octombrie 1922 cunoscutul istoric maghiar Andrei Veress (1868-1953) cel care avea să publice mai târziu valoroasele lucrări *Bibliografia româno-maghiară. Români în literatura ungară și unghuri în literatura română*, vol I-II, București 1931-1935 și zece volume de *Documente private la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* și a altor numeroase lucrări publicate în Analele Academiei Române, înaintea editurii Cartea românească propunerea de a realiza o serie de traduceri din literatura română în limba maghiară, care să apară într-o colecție gândită și realizată de el, numită „Biblioteca româno-maghiară“. El motiva acest lucru prin faptul că existau în țară un

prezintă figura 15 volume, între care se numără scriitorii ca Alecsandri, *Nuvele. Dridri*; Eminescu, *Cezara. Proză*; Caragiale, *Nuvele. Povestiri*; Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău*; Creangă, *Povestiri*; Coșbuc, *Nuvele*; Sadoveanu, *Povestiri. Nuvele*; Negruzzi, *Alexandru Lăpușeanu*; Brătescu-Voinești, *Nuvele*; Ion Ghica, *Amintiri*; Ispirescu, *Basme*; Vlahuță, *Nuvele*; Anghel, *Nuvele*; Sandu-Aldea, *Povestiri și Gane, Nuvele*.

În urma expunerii acestui plan, Editura răspunde că este de acord a da curs proiectului, oferind pentru fiecare broșură 500 lei, la care traducătorul cere să se mai adauge 250 lei în cazul că broșura depășește 50 de pagini, în general formatul obișnuit urmând să aibă

forditotta Veress Endre, Budapest, Wodianer F. és Fiai Könyvnyomdája (Roman-magyar könyvtár), 14 p, care este o raritate bibliografică, deoarece n-a fost pus în comerț și din care s-au tras un număr redus de exemplare (nu știm dacă există vreun exemplar din acest număr în țară, noi făcând descrierea după exemplarul de la Biblioteca Széchenyi din Budapesta). Colecția dispune și de o emblema, constând dintr-o pană de găscă ce este secționată de anul de apariție, 19/22. Pe verso-ul paginii de titlu se explică rostul colecției, după care se face o scurtă prezentare a vieții și operei lui Vasile Alecsandri, iar pe verso-ul celei de a doua copertă figurează lista cărților și autorilor pe care vrea să-i traducă. Aici proiectul pare mai vast, deoarece el nu vrea să se limiteze numai la literatură ci intenționează să includă pe lista cărților traduse și cărți de istorie, cronici, esuri. Printre noi incluși figurează Alexandru Roman cu o lucrare de bibliografie, Adamescu cu un volum de *Cronici*, Agărbeanu cu *Povestiri*, Asachi cu istorie, la fel ca Bălcescu. Au mai fost introduși: D. Basarabescu (Nuvele), Gh. Cornea (un roman interbelic), Miron Costin, V. Crășescu, Ilie Dăianu, Delavrancea (Nuvele), Eminescu (*Sărmanul Dionis*), Lajos Fialla cu amintiri, C. Giurescu, D. Golescu, Emil Grigorovița, Hasdeu (*Basarabia*) Enea Hodos (Schife), Ionescu-Gion, N. Iorga, M. Kogălniceanu, Kocs Ferenc, Al. Lambrior, Al. Lapedatu, M. Lungianu, Oscar Mailat, T. Maiorescu, Sim. F. Marian, Miller-Verghi, Nyari Andor, V. Părvan, D. Onciul, Anton Pann, Popescu Băjenaru, Sextil Pușcariu (*Limba română*), Heliade Rădulescu, Rădulescu-Niger, Radu Rosetti, Sadoveanu, G. Sion, Ioan Slavici, T.D. Speranță, D. Stăncescu, Istvan Szamoskozi, Gh. Tăutu, D. Teleor, V.A. Urechia, Veress Endre, Veress Sandor, Al. Vlahuță, Duliu Zamfirescu. După câte se poate vedea, un proiect foarte amplu și ambițios care are în vedere și alte creații decât cele literare. Carența sa stă însă în aceea că amestecă pe scriitorii români cu scriitorii unghuri care au scris despre români sau au apelat la teme și motive românești. Oricum, cartea despre care vorbim, tocmai pentru că este o raritate bibliografică, merită onoarea de a fi prezentată publicului românesc în chip amănunțit, acum când se împlinesc exact 70 de ani de la acest interesant proiect bibliografic, despre care vorbește prin ani cu nostalgie și părere de rău că nu l-a putut finaliza, cum este scrisoarea pe care i-o adresează, la 17 februarie 1934, lui Emanoil Bucuța. Pentru a ne face o idee mai clară asupra proiectului său, reproducem atât scrisoarea lui Veress către Emanoil Bucuța, cât și propunerea pe care o făcea același istoric, la 5 octombrie 1922, editurii Cartea Românească din București.

I. Andrei Veress către Emanoil Bucuța (scrisoare aflată în fondul Veress la Arhivele Statului din Budapesta, nr. 234)

Budapesta, 13 Februarie 1934
II Hunfalvy u.4

Stimate Domnule Bucuța,

Citind (în ultimul număr bogat al Boabelor de grâu, p.763) rândurile D-voastre cuminți despre folosul și trebuința unei Biblioteci de traduceri, mă simt dator a Vă înștiința că ideea aceasta am avut-o însumi în anul 1922, când mă hotărâsem a porni cu modestele mele mijloace bănești o Bibliotecă, care ar fi dat puțin un număr pe lună unghurește din autori români și unghuri cu scrieri despre români.

Ajunsesem să fac contract cu Cartea Românească pentru tipărirea acestei Biblioteci de popularizare pe baza numărului-specimen cuprinzând o nuvelă a lui Alecsandri și lista primelor numere care i-ar fi urmat.

Crescut la București, unde am trăit până la vârsta mea de 23 de ani, absolvind gimnaziul Demetre Cantemir, eram fericit văzând că mi se împlinește un scop, și așa putea zice vis al vieții mele de literat, când deodată - pe neașteptate - primesc un avis că Comitetul executiv al numitei tipografii a respins propunerea Direcțiunii pe motivul foarte curios: să învețe românește unghurii!

Am onoare să Vă predau un exemplar al acestei publicații cu rugămintea să-l păstrați cu sfințenie, deoarece formează: 1) o raritate bibliografică, căci n-a ajuns în comerț și 2) o mică dovadă a străduinței unui cărturar străin care și azi crede în mod fanatic într-o apropiere și înțelegere - măcar pe tărâmul cultural - dintre români și unghuri, care printr-o astfel de publicație, plănuită de mine acum doisprezece ani, ar câștiga foarte mult.

Cu toată stima,
al D-Voastră devotat,
A. Veress

II. Andrei Veress către Cartea Românească - București (scrisoare păstrată la Arhivele Statului Budapesta, fond Veress, nr. 31755)

Directiunii Societății Anonime Cartea Românească București

Alăturat Vă prezint numărul de mostră (Probeheft) al Bibliotecii mele Româno-Maghiare, prin care mi-am realizat ideea de care vorbise domnul director Sfetea în iarna trecută - când m-am aflat la București -, ideea care i-a plăcut nu numai D-Sale, dar și domnilor profesori universitari Ion Bianu, Alexandru Lapedatu și alții, cărora o comunicasem.

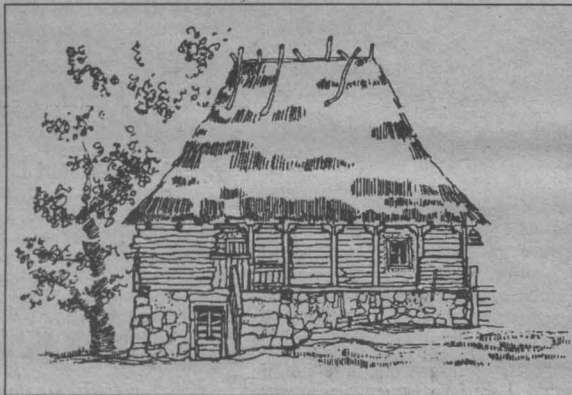
Dat fiind că în urma împrejurărilor schimbate România a câștigat un număr de trei milioane de unghuri, care nu cunosc limba română sau, în tot cazul, nu astfel ca să poată citi și gusta literatura română, biblioteca mea urmărește marelui scop de a face cunoscut - prin traduceri bune și conștiințioase - acestor noi supuși români tot ce s-a scris mai frumos în proza românească, atât în trecut cât și în timpurile mai moderne, publicând și câte o scurtă biografie a autorului respectiv, împreună cu portretul său. Biblioteca formează astfel, totodată, o antologie română, atât mai folositoare cu cât până acum aproape nimica n-a fost tradus din românește, așa că unghurii n-au nici cea mai mică noțiune de literatura română. Biblioteca urmăreind însă și rentabilitatea comercială a întreprinderii, nu va da autori vechi decât rar, la câte 10-12 moderni unul.

Deoarece prin librării, chioșcuri de gazete și gări se vând foarte multe cărți unghurești, sunt convins că Biblioteca va prospera bine. Afară de aceasta, s-ar putea cere și sprijinul Casei Școalelor cu gândul ca din fiecare număr să se împartă câțiva ani grațiu elevilor școalelor unghurești din Ardeal, Banat etc.

Urmează un număr de propuneri concrete și motivația că „ar contribui mult la popularizarea culturii române în stratele noilor cetățeni“]

Mircea POPA

ss Andrei Veress

Casă din satul Bulz - Bihor

foarte mare număr de cititori maghiari, care trebuie să fie câștigați la lectura literaturii române, printr-un ales florilegiu din cei mai reprezentativi autori români, care să fie pus la dispoziția acestora. „Biblioteca mea - argumenta el - urmărește marelui scop de a face cunoscut - prin traduceri bune și conștiințioase - acestor noi supuși români tot ce s-a scris mai frumos în proza românească atât în trecut cât și în timpurile mai moderne, publicând și câte o scurtă biografie a autorului respectiv, împreună cu portretul său. Biblioteca formează astfel totodată o antologie română, atât mai folositoare cu cât până acum aproape nimica n-a fost tradus din românește, așa ca unghurii n-au nici cea mai mică noțiune de literatura română“. În acest scop, el propunea o listă de cărți și autori, în special autori clasici, iar din cei vechi doar la câte 10-12 numeri unul.

Răspunsul editurii, semnat de C.Sfetea și A.Martin, vine la 5 decembrie 1922 și este în principiu pozitiv, urmând să afle de la traducător care ar fi programul său de traduceri și în ce ar consta pretențiile bănești. Andrei Veress răspunde la 9 decembrie 1922, cerând să i se admită un format mic, tip „Biblioteca pentru toți“, spre a fi mai ușor vandabil, iar ca drept de autor să se ia drept bază de calcul practica obișnuită în țară în astfel de cazuri. În programul de traduceri provizoriu pe care îl

32 de pagini. În acest scop, Veress trimite primul număr al colecției, cuprinzând nuvela *Tudor și Merinda* de Vasile Alecsandri, urmând ca al doilea volum, aflat în pregătire, să cuprindă *Cezara* de Mihai Eminescu („Pentru nr. 2 pregătesc *Cezara* lui Eminescu“). Din păcate, aici se și încheie încercarea istoricului maghiar de a deveni traducător de literatură. Editura Cartea Românească din București comunica istoricului de la Budapesta, la 20 februarie 1923, următorul răspuns: „Cu regret vă comunicăm că raportul conchide că traducerea nu redă în limba maghiară exprimarea fidelă a înțelesului românesc“. Cu alte cuvinte, trimițând traducerea sa din Alecsandri unui referent (sau comisii de referenți) ace(a)sta a constat că autorul se abătea în traducere de la textul original, drept pentru care nu a avizat favorabil colecția proiectată. Au mai urmat apoi și alte epistole între traducător și editură, în urma cărora Veress nu reușește să obțină altceva decât promisiunea de a i se oferi 500 lei pentru volumul lucrat și regretul că „proiectul meu frumos“ n-a fost înțeles.

Chiar dacă proiectul colecției lui Veress nu s-a realizat, totuși încercarea a lăsat urme palpabile în istoria literară. E vorba de faptul că Andrei Veress a realizat totuși prima traducere din Alecsandri apărută în volum în limba maghiară, sub forma volumului intitulat *Alecsandri Vazul, Elberzélések (Tudor és Merinda)*,

Ioan Slavici și aristocrația maghiară din Transilvania

Ioan Slavici trăiește în ultimii ani de viață, cea mai mare parte, la Panciu, la moșia lui Grigore Gheorghiu, ginerele său, căsătorit cu Lavinia Ioana Iosefina (19.I.1889-7.VI.1967), fiica mai mare a prozatorului. De aici întreține o corespondență interesantă cu C.G. Costa-Foru, cunoscutul avocat și ziarist, apărătorul său în procesul ziaristilor din 1919. C.G. Costa-Foru îi deschide și coloanele *Revistei copiilor și a tinerimii*, înființată în 25 mai 1913, care iese până în 12 noiembrie 1916, ca să-și reia apariția la 1 ianuarie 1919. Slavici este unul din cei mai stăruitori susținători ai ei încă din 1913 și publică între 1920 și 1925 nu mai puțin de 8 povestiri și un roman, *Vântură-Tară*, care ocupă 27 de numere, pe anii 1922-1924. Aici apare și povestirea *Minciuna*, în aprilie 1925, cu câteva luni înaintea încetării din viață a prozatorului la moșia ginereului său, la Panciu.

C.G. Costa-Foru îi solicită în 1924 să traducă un articol al Paulei Bethlen, publicat în revista *Păstoruz* (nr. 12, 3 august 1924, p.87-89), în care se elogiază activitatea culturală și socială a câtorva soții ale grozilor din Transilvania. Se invoca faptul că unele dintre ele tipăresc lucrări, îndeosebi cu conținut religios, fac în castelele de pe latifundiile lor educația unor băieți și fete și sprijină studenții mai săraci la Universitate.

Traducerea articolului urma să apară cu o prezentare a lui

Slavici. Ea se publică în *Revista copiilor și a tinerimii*, cu titlul *Îsemnătatea socială a cuccanelor mari din Ardeal*, în aprilie 1925 (nr. 1-4, p. 18-22) și cu specificarea „traducție de d. Ioan Slavici”, fără comentariile prozatorului. Explicația o găsim în scrisoarea lui Slavici către C.G. Costa-Foru, trimisă de la Crucea de Jos, lângă Panciu. Transcriem acest document.

Crucea de Jos, 1 octombrie 1924

Iubite Amice, Grăbesc a-ți trimite traducerea articolului. Părerea mea e că D-ta ai să-l publici. E, ce-i drept, o părțică din istoria Ardealului, deci și din istoria poporului român. N-ar avea însă nici un rost să-l public eu, care n-o cunosc pe Contesa Bethlen și /nu/ am nici altfel o legătură cu ea. D-ta ești apoi unul dintre cei mai zeloși stăruitori pentru războiul așa zisei întregiri la care ai luat parte și-n care ai dat o grea jertfă. Ți se cuvine deci acum să stăruiești ca românii să nu se facă tuturor de bațocură și urgisii asupra preații chiar mai rău de cum eu fost eu asuprit. Dacă le-o spun eu această, îmi aruncă în față vorba că sunt vândut și înhănit.

Vom mai vorbi însă – așa cred – despre aceasta.

Noi cei de aici culegem via – un cules trist. – Nu-mi aduc, ce-i drept, aminte să fi văzut vreodată struguri atât de frumoși ca cei de aici anul acesta. Mulți nu, dară mari, cu bobul mic, nemaipomenit de

mare și bine – bătuți –. Din nenorocire însă, în urma ploilor de acum vreo zece zile, cel puțin două la șase din boabe au crăpat și strugurii s-au muzeșit, încât e mare jale să-i vezi.

Noi e vorba să ne-ntoarcem sămbătă la București. Stăm însă pe gânduri în ceea ce mă privește pe mine. Poate că mă rămân până ce nu se va fi scuturat frunza, ca să pot răsădi puișii pe care-i am.

Moară de apă pe Valea Cernei

Deocamdată toate cele bune atâc pentru D-ta și pentru Doamna, cât și pentru întreaga D-Voastră casă, de la al D-lale devotat Ioan Slavici

Sublinierea din text este făcută cu cerneală roșie, fără să putem preciza dacă ea aparține lui Slavici sau lui C.G. Costa-Foru. Prozatorul are în vedere, când aduce în discuție „jertfa grea”, căderea pe front a lui G.C. Costa-Foru, fiul lui C.G. Costa-Foru, lângă Brașov, în 1916. Gala Galaction evocă o scenă emoționantă „Într-o zi, acum vreo 12-13 ani – scrie G. Galaction – am trecut pe la

departe spre Miercurea Ciucului.

Mi-a spus bătrânul: – „Noi pornim înainte. Trenul d-tale trece pe acolo, peste un ceas... Fii atent: – ne vei vedea pe amândoi lângă mormântul copilului nostru...”

Voi păstra în suflet, până la Amin, icoana celor doi părinți, stând lângă crucea fierului erou!” (*Dimineața*, 16 august 1937).

Slavici insistă, în cea de-a doua parte a scrisorii, cum face și în alte misive către Costa-Foru, asupra activității sale „gospodărești” la Panciu. Este preocupat și acum, cu câteva luni înainte de stingerea din viață, de culesul viilor și de sădirea pomilor. „Sirianul” din Podgoria Aradului, renumit în cultivarea viței de vie, se regăsește, la bătrânețe, în același climat în podgoriile Moldovei.

Acțiunile întreprinse de unele reprezentante ale aristocrației maghiare din Transilvania pe tărâm cultural și social, invocate de Paula Bethlen, nu se referă și la populația românească. Slavici considera, cum se desprinde din scrisoare și din multe lucrări ale sale, că aristocrația maghiară forma „o părțică din istoria Ardealului” și prin această prezență, chiar de mai târziu, făcea parte din istoria poporului român. Aristocrația cunoaște pretutindeni un proces istoric ireversibil, care face cu neputință întoarcerea la vechile stări de lucruri. Se cuvine însă reținută pledoaria lui Slavici, mereu actuală, pentru toleranță, care caracterizează poporul român.

D. VATAMANIUC

„IARĂȘI DESPRE POETUL NOPTILOR”

steagul libertății e purtat de cărciumari”. Modul byronian, revolta este totală, ca în *Lara*. Filipica se revarsă torențial, vizând cu deosebire oportunismul și dând în vileag un spirit de neașteptare, nonconformist, diabolic, ceea ce face ca pamfletul să fie declarat „mai mult ca un preparat decât ca o creație” (T. Vianu). Romantic-protestatar este și tema din *Noaptea de februarie*, unde poetul meditează înduioșat asupra destinului prostituta. „Ecourile” acestea umanitariste vin de la Hugo, Musset, C. Stamati, Bolintineanu, dar, mai sigur, mila aceasta ultracreștinească se vrea tot un gest specific de indignare față de o societate înfășnată: „Al Civilizator! Secol de progres și industrie / Ai mașini de aburi deosebite și cu trăsnetul te joci (...)/ Impărat atotputernic, pe uscat ca și pe valuri / Îți îndepinești mîinile și nu am de zis nimic / Dai femeii calvaruri și poezilor spitaluri / Secol de filantropie, cine zice că ești mic?” Ironia, tot romantică, e, în tot cazul, mai eficientă decât invectiva și are darul să contrabalanseze așa declarativ și stridentă compasiune: „O! și cât am plăns pe soarta bietelor nenorocite... / *Noaptea de martie* e mai puțin cunoscută. Și aici resorul și declanșat de blestemul la adresa destinului nedrept și a societății ingrate. Poetul e „un urgisit”, covârșit de vitregiile vieții încă de la naștere, pe care nu a dorit-o. Ca Blaga, în cunoscuta *Scrisoare*, el reproașează destinului de a-l fi adus în această lume, regretând starea de „neînțînă”: „Poate vream în neînțînă, o problemă a urmării / Poate n-adunaseam încă de pe câmpul vicinicii / Toată iarba-nțelepciunii, toată floarea poeziei...” Și, mai departe, foarte adănc și frumos spus: „Poate vream să fiu de toate sau nimica să fiu poate / Poate chiar că nicodată să fiu om m-am gândit / Să-mădun de pe tot locul, să fiu unul străns în toate / Și să-mi nas nemărginita ca să intru-n mărginit”.

Noaptea de octombrie s-a fi vrut o poezie milionară, probabil prin mijlocire heladicescă (cel din *Căderea dracilor*), în tot cazul amintind de episodul surpării universale, de cunoscuta secvență a stingerii din *Scrisoarea* de E. Eminescu: „Se cuturamă pământul zguduit de un lung fior / Iar toți zeii vechi se surpă, ș-a-muși e chiar Apollo / Printre țipete și lacrimi lumea-ntreagă se scutundă / Ce-a rodit de veacuri mintea este astăzi dus la fund / Unde-au fost ogoare-odată este-o mare fără fund...”

După un început „aproape trivial” (G. Călinescu), prin care se comunică *ex abrupto* „Deunăzi visasem că murisem...”, *Noaptea de noiembrie* se alimentează din aceeași aspirație spre lumină, rezolvată către sfârșit în versuri de neuitat, „veridice de un Alighieri”. „Trivialitatea” e, de fapt, viziunea macabră a propriei morți, a înmormântării și a sicriului năpădit de viermi. În literatura noastră nu există un echivalent de asemenea proporții al grotescului, în înțelesul terifiului și sinistruului. Partea cea mai înlăsată a poeziei lui Slavici o constituie însă grotescul (conceptul ca „asianism” tragic-satiric) produs de ceremoniala înmormântării, „descrierea” ultimului rod pe străle satirice, cu itinerar exact și cu date și nume proprii recognosibile. Satira alinge cuiele neobișnute, până la limita caricaturalului. Bucureștii sunt o Gomoră „renăscută” în care fovelele bizantine și burlescul, asemenea „Parisului-iad” din *Rondelul*. Aici se lăfăie vicul cu toate chipurile lui oribile. Viziunea e sarjat sarcastic și mizantropică... Ne răsuna obsedat în urechi versul din *Noaptea de decembrie*. „E moartă odăvită, și mort e poetul...” În această strălucită poezie constința revoltați capătă accente patetice și de o superbă expresivitate: „Nămeții de umbră în juru-i-adună / Făptura de

humă de mult a pierit / Dar fruntea, tot mândră, rămâne în lună – / Chiar ală odale în noapte-a murit... / Făptura de humă de mult a pierit”.

Cealaltă „linie” a *Noptilor*, ideal-ascensional, implică natura, iubirea, chemarea creației...

S-a spus, pe nedrept, că Macedonski nu-i un poet erotic, necunosându-se poeziile reunite sub titlul generic *Idile brutale* și ignorându-se poemul în proză *Thalassa*. „Macedonski reprezintă cazul rar al unui poet liric ce n-a cântat amorul și n-a cunoscut, aproape, nici o pasiune”, crede E. Lovinescu. Dar chiar *Noaptea de aprilie* și, în bună măsură, *Noaptea de septembrie*, relevă un poet al iubirii, e drept deosebit de oricare altul, neromantic și excesiv senzual: în *Noaptea de aprilie*, mai puțin fervent și aproape dezinvoltă-gălăstie: „De e scris însă ueparte unde te-afli-acuma, doamnă, / Să uii nopțile de-aprilie pentru nopțile de toamnă / Și să răi de-aceste versuri ale sufletului meu / Uită-le, dar lasă-mi dreptul ca să mă leu și uie”. Mussetian, cel puțin prin invocarea Muzel, este *Noaptea de septembrie*. Romantic în general este prin credința că poetul săvârșește acte de profet, de erou civilizator. Misiunea lui e sfântă, iar arta o Via Sacra, măcar că ea se naște deopotrivă din ură și iubire, din propulsie cerească, dar și din sfășiere și disperare.

Noaptea de mai, unul dintre cele mai frumoase și mai recunoscute poezii din literatura română, este, cum se știe, un imn închinat naturii „vindicatoare de nevroze”. Tot E. Lovinescu se vede îndreptățit să afirme că „nici unul din marile spectacole ale naturii” „n-a zguduit sufletul imposibil al poeziei”, „cu excepția câtorva poezii”. Una dintre aceste excepții, care poate să răstoarne irevocabil această judecată, este tocmai euforica întâmpinare a primăverii în *Noaptea de mai*: „Venit: prhivegatoarea cântă, și liliacul e-nflorit / Cântăți: nimic din ce e nobil, suav și dulce n-a murit”. Dar faptul – intensul sentiment naturist al poeziei – chiar E. Lovinescu îl recunoaște: „Pentru un astfel de poet limitat la senzație, *Noaptea de mai* reprezintă, în adevăr, nu numai o fericită invocare a unei naturi balsamice și pure, cu o grație abilită și cu o limpede viziune clasică (...), ci și o stare emotivă aproape unică”.

Despre credința artistului, a genului, a poetului gălăstie *Noaptea de iunie*, unde aripa inspiratoare a lui Musset se resimte cel mai intens, fie și numai prin cele patru versuri etate a scrier din *Nuit de Juin*. Poemul e livresc. Din profunzia de credință rezultă că mobilurile creației sunt atât iubirea cât și ura, indicând iarăși postulatele antinomice ale eului. *Noaptea de iulie* pare a fi cea mai ignorată dintre „Noptile” macedonskiene. Și nu există motif terentic, cel puțin pentru versificația cursivă și pentru percepția scurgerii timpului: „A-nșup din nou să-mi fie dor de dulce ferență / Văd că-mi trece tinereta, văd că-ami se dur...” Poemul evocă prima iubire de pe fărmurile lacului Leman, o iubire pierdută odată cu trecerea timpului. Fidelă i-a rămas numai Poezia, simbol al învingerii timpului; ea, cu mântia-regală, e veșnică săpână atotputernică.

Probabil inspirat de *Heliade* (cel din poemul sociologice), Macedonski închipie o densă și grandioasă imagine cosmică în *Noaptea de august*. În viziunea lui teogonică, *Logosul* are rol primordial în creație. Creația universului și creația artistică sunt posibile numai prin demergire: „Căci singur el (logosul, n.l.) micșorea sfântă, în orice parte să-i trimite / Fimă dă oricând voinței, schimbând-o-n sorți și în planșe”. Demurgie, adică genialitate, sete de absolut, sacrificiu. Așa se creează *Valoarea*, opera semnificativă, după cum gălăstie admirabilă, din toate punctele de vedere, *Noaptea de decembrie*.

Constantin TRANDAFIR

TEATRU

Tompa Gábor - politic și existențial

Primul spectacol pe care l-am văzut în regia lui Tompa Gábor a fost *Tango* de Mrozek pe scena Institutului de Teatru „J.L. Caragiale”. În urmă cu ani, acel spectacol a constituit, dacă nu mă înșel, pentru tânărul regizor examenul de diplomă. Am fost surprins, atunci, în primul rând, de originalitatea și expresivitatea plastică a formei, de ritmul tensionat al acțiunii, de lipsa de ostentație în punctarea ideilor, de diversitatea caracterelor și starea personajelor. Inegal, superficial uneori, nedespriș de litera textului, previzibil, alături, spectacolul în discuție avea totuși o marcantă personalitate, plăcea și interesa, era construit cu sensibilitate și inteligență, cu un spirit creator inventiv și deschis la ceea ce are particular un anume univers dramatic. Era evident că regizorul nu s-a apropiat de textul lui Mrozek cu soluții din afară, ci a gândit și imaginat pe situații date, dintre care pe multe le-a re-cris cu un limbaj teatral propriu. De-ajuns pentru ca *Tango*-ul de la „Casandra” să-i facă pe mulți să aibă revelația descoperirii unui talent regizoral autentic, cu o știință a profesiei bine înșușită, cu un deosebit simț teatral. Era un spectacol interesant, proaspăt, ingenios, pentru care piesa lui Mrozek a reprezentat, în mod cert, un atu important: pe de o parte, oferea o materie densă, o metaforă plină de dramatism, în interiorul căreia se consumau drame reale care angajau personajele și relații ce permiteau regizorului și interpretilor să arate ceea ce știu și ceea ce pot; pe de altă parte, dificultățile pe care le ridică în fața unei echipe tinere, fără experiență, nu trebuiau nici ele desconsiderate. Din acest motiv, probabil, Tompa Gábor a revenit, după câțiva ani, la *Tango*, nu însă pentru a-și reconstitui spectacolul anterior, ci dintr-un puternic impuls creator, adică printr-un spectacol în totalitate re-gândit, dovadă că personajele și temele lui Mrozek au devenit, o dată cu trecerea timpului, o obsesie pentru el. Vechile soluții scenice sunt părăsite, ori primesc altă pregnanță, mizanscena e alta, elementele complementare sunt rigurose, barocismul încetează de a mai fi o aglomerare de mijloace în sine, se dă câștig de cauză simplității, imaginile nu ies din text, eventual îl amplifică, încorporând în ele sugestia de care spectatoriul vor fi urmăriți multă vreme, tensiune și atmosferă, o ridicată intensitate a confruntărilor și dezvăluirilor, politic și existențial fiind la fel de răscolitoare.

Regizorul nu scapă din atenție nici un detaliu, dar nu neapărat pentru a se face văzut, ci pentru a crea o metaforă scenică unitară, a cărei rațiune superioară, ca principiu creator dominant, e să existe prin actori și pentru actori. În cea de a doua versiune a *Tango*-ului, Tompa atinge, cred, maturitatea, structura sa artistică își precizează coordonatele definitorii, stilul, de asemenea. În continuare, pe aceeași scenă

a Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, fișa de creație i se va completa cu încă două spectacole: unul cu o capodoperă shakespeariană, *Hamlet*, altul cu un text contemporan chinez, *În stație*, deci radical diferit ca valoare și tematică, primul vine din istoria literaturii și a teatrului încărcat de glorie, al doilea din realitatea imediată, o realitate foarte familiară și nouă la vremea aceea. Amândouă aceste spectacole au avut premiera înainte de decembrie 1989 și din păcate nu am scris despre ele.

Hamlet a urmat nu la mult timp după spectacolul lui Tocilescu. În orice caz, ecurile acestuia nu se stinseseră, se juca în sala din Grădina Icoanei cu mare succes de public. De fapt, Tompa, atunci când s-a decis să monteze *Hamlet*, a dovedit nu numai curaj, ci și conștiință artistică, dacă nu cumva chiar orgoliu, fiindcă, declarat sau nu, în intenția lui nu a stat un *Hamlet* epigon, ci unul competitiv cu cel al lui Tocilescu, ceea ce însemna o altă lectură, o altă viziune, alte teme și o altă „scritură” regizorală. A rezultat un spectacol foarte serios, detașat de spiritul multor montări și exegeze prin prisma cărora ne-am obișnuit să-l considerăm pe Shakespeare contemporanul nostru. Tompa nu și-a propus să echivalenze umanitatea într-o metaforă atocuprinzătoare: *Hamlet* nu mai e nici imaginea „lumii ca teatru” și nici a „teatrului ca lume”, ci imaginea unor întâmplări tragice într-un univers politic și social concentrațional. Nu conceput ilustrativ, nu ca o reprezentare scenografică, ci ca un spațiu de desfășurare a unor energii umane neobișnuite, paroxistice, împinse la o limită ce nu mai admite amânarea clarificărilor. Aportul prioritar în determinarea temporalității nu va reveni, de aceea, istoriei mai mult sau mai puțin apropiate, ci existențialului în stare de criză. În substanță și formă, judecând cele două spectacole în datele lor concrete, între viziunea lui Tocilescu și cea a lui Tompa sunt deosebiri de fond, care uneori ies în evidență cu ostentație. Dar tocmai pentru acest motiv risc să-mi exprim o nedumerire paradoxală: nu știu dacă spectacolul lui Tompa ar fi arătat așa cum a arătat fără al lui Tocilescu. Voi da un singur exemplu: Horațiu la Tompa vine din cel al lui Tocilescu, dar nu

preluat ca un model, ci rezervându-i-se exact un rol invers. Contrar textului, unde Horațiu supraviețuiește dezastrului, menirea lui fiind, conform dorinței prietenului, să deponă mărturie despre crudele evenimente ce au avut loc la castelul Elsinore, Alexandru Tocilescu are inspirația (o „trădare” regizorală ce nu modifică spiritul piesei lui Shakespeare, ci doar un detaliu anecdotic, dar care va șoca pe unii critici legați la ochi și-i va face să o respingă cu o mânie demnă de o cauză mai bună) să-l „ucidă” în final, frustrându-l de calitatea de martor și investindu-l cu aceea de simbol al adevărului suprimat. În acest fel se reușește să se confere mai multă materie politică spectacolului, să se realizeze o trimitere mai directă la lumea contemporană, însușindu-se ideea că noul rege Fortinbras nu va fi mai puțin tiran decât Claudiuș. Aluzia e clară la istoria dictaturilor comuniste. Lui Tompa nu-i scapă sensurile pe care Tocilescu le scoate din reformularea lui Horațiu. În consecință, și va acorda și el o atenție specială. Pe o scenă pe care viața se trăiește acum și aici, în timp ce cortina coboară și marchează sfârșitul spectacolului, despărțind pe spectatori de masacrul din finalul textului, Horațiu se strecoară pe sub cortină, evitând cu un ultim efort posibilitatea de a fi strivit de ea, ceea ce semnifică înainte de toate triumful ideii de adevăr și abia după aceea păstrarea calității de martor.

Dacă ar fi fost să se scrie comparativ despre cele două spectacole cu *Hamlet*, cel al lui Tocilescu și cel al lui Tompa, s-ar fi putut ajunge la constatări interesante. Despre reprezentarea clujeană nu a fost însă voie să se scrie, ea consumându-se din acest punct de vedere în clandestinitate. Chiar înainte de a avea loc premiera s-a aflat că interpretul lui *Hamlet* și încă doi-trei actori din distribuție și-au depus cereri să plece în Ungaria. De aici și indicația categorică: se interzice să se publice orice comentariu cu privire la spectacol. Astfel că, în cele din urmă, a fost condamnat la anonim. Degeaba am încercat să explic că se poate scrie despre viziunea regizorală fără să se facă referință la actori, că *Hamlet* nu e un text pe care un regizor îl pune de două ori în viață. De altfel, dorind să-și vadă spectacolul cât mai mult jucat și

totodată comentat de critici, Tompa Gábor nu s-a dat bătut: el a înlocuit interpretii care și plecaseră între timp din țară, dar fără să aibă mai mult noroc nici cu cea de a doua distribuție. Nu a terminat bine repetițiile că și noul interpret al lui *Hamlet* s-a hotărât să urmeze calea celui dintâi. Așa s-a sfârșit „aventura” unui spectacol foarte important pentru cariera regizorului, de neocolit în istoria montărilor cu *Hamlet*, a unui spectacol care a rămas, în plus, și fără critică.

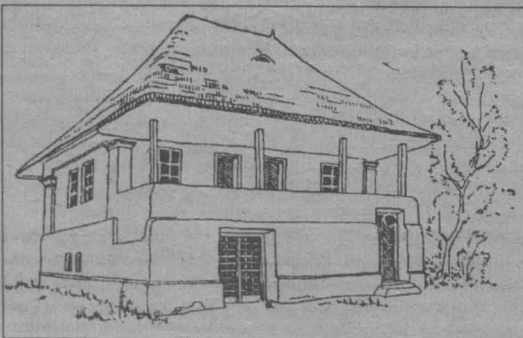
Revenind la Horațiu, apare cu evidență faptul că Tompa l-a gândit și conceput în relație cu cel al lui Tocilescu, sau pornind cel puțin de la acesta, atribuindu-i nu numai un rol invers, în realitate fidel celui atribuit de Shakespeare, fiindcă, se știe, Horațiu în piesă trăiește, cu precizarea doar că în spectacol semnificația lui devine, ca și la Tocilescu, una simbolică, polivalentă chiar. Dacă la Tocilescu martorul este suprimat, fiind considerat un element care va deranja noua putere, adică nu Horațiu va fi mesagerul în posteritate al celor întâmplate, ci *povestea* imaginată de Shakespeare, la Tompa va dăinui și încă printr-un dublu sens: o dată, cum am mai spus, ca simbol al imposibilității de a strivi ideea de adevăr, indiferent de oprirea la care se recurge, și, a doua oară, ca alternativă de supraviețuire într-o lume care e de presupus că imediat ce coboară cortina, convertită și ea într-un semn concentrațional, nu numai că își va trăi tragedia de la început, dar va fi supusă la încercări și mai cumplite. Este firesc deci ca martorul Horațiu, înțeles și ca simbol al artistului, al intelectualului în general, să reprezinte inamicul public numărul unu. „Evdarea” lui Horațiu din finalul spectacolului sugerează, astfel, și opțiunea celor doi interpreți ai lui *Hamlet*. Dintr-o atare perspectivă, soluția exilului apare ca o șansă posibilă de salvare.

Semnificațiile din *Hamlet* vor fi reluate, dar pe coordonatele altei experiențe a totalitarismului, dovadă că acesta constituie o obsesie, în celălalt spectacol al regizorului, *În stație*, care nici el nu s-a bucurat, deși nu a fost interzis, de atenția critică pe care ar fi meritat-o. Fără îndoială, aici regizorul a atins vârful cel mai înalt al creației sale. Nici unul dintre spectacolele anterioare nu a funcționat atât de organic pe text. Simplu, fără artificii, fără poticniri de ritm, cu performanțe actoricești remarcabile la nivel de trupă, desfășurat pe scenă alături de spectatori, în mijlocul acestora în număr de aproximativ două sute, într-un spațiu realmente „gol”, singura recuzită fiind două bare paralele între care personajele stăteau la rând și așteptau un autobuz iluzoriu care urma să le ducă spre o destinație la fel de iluzorie. Dar autobuzul mult așteptat întârzie să se arate la orizont, tensiunea și deznădejdea cresc, tot mai mulți sunt cei ce au revelația că stația nu există, că nu e decât o farsă, o înșelătorie, că totul nu e decât o amăgire criminală în ultimă instanță. Actorii și spectatori supraviețuiesc laolaltă definitiv izolați, într-un spațiu închis ca un cavou, alcătuind o colectivitate umană comună, ajunsă la limita suportabilității. „Cortina de fier”, coborâtă de la început, un al patrulea perete al scenei, rămâne un obstacol greu de trecut. Alienarea în acest spațiu este un proces ireversibil. Temele și tensiunile sunt ale unui spectacol politic tulburător, un spectacol al

anului 1989, de dinainte și de după Congresul al XIV-lea, când pentru un întreg popor speranța încetează să mai existe. Imaginea finală a fost cutremurătoare. Cortina se ridică și deschide scena. Dar în spatele ei nu se află nimic. „Paradisul” mult vădit e o utopie. Dinaintea personajelor și a spectatoriilor, deveniți și ei personaje, e o sală pustie, cu scaunele goale, un fel de hău înfiorător, cum nu-mi amintesc să fi văzut vreodată ceva mai dezolant și mai temător.

De la *Hamlet* la *În stație*, în intervalul de câțiva ani care desparte cele două spectacole, Tompa Gábor parcurge, o dată cu evoluția unui sistem, a unei societăți către prăbușire, drumul de la speranță, care dă sens suferinței din *Hamlet*, la deznădejde, care e expresia limită a condiției individului în totalitarism. E o dovadă că Tompa a transpus în cele două spectacole ale sale o experiență existențială, filosofică și politică personală, că textele au fost în așa mod alese și mai apoi citite și transpuse în spectacole ca să aducă pe scenă această experiență. Desigur, recunoaștem aici, în profunzime, lecția lui Harag. În ideea că un spectacol nu înseamnă montarea unui text nou, și asta dincolo de mijloacele teatrale care se experimentează, ci o posibilitate de a exprima ceea ce ai trăit și acumulat până la un moment dat. Să ne amintim, fiindcă l-am pomenit pe Harag, de două capodopere scenice ale sale: *De ce a murit Tarelkin* și *Livada de vișini*. În prima regizorul se eliberează de coșmarul terorii, în cea de a doua își găsește împăcarea cu sine, printr-o sfâșietoare confesiune testamentară, în pragul sfârșitului. Dar lecția Harag nu a fost asimilată de Tompa numai ca atitudine față de text. După lecția Institutului, și aceasta temeinică, între profesori numărându-se și un creator de teatru de talia Cătălinei Buzoianu, lecția Harag va avea și ea un cuvânt hotărâtor în formarea tânărului regizor, de la maestrul învățând meșteșugul de înaltă clasă, pentru formă și stil, pentru munca până la cel mai neînsemnat amănunt cu actorul. În ceea ce privește conlucrarea cu acesta din urmă, foarte importantă pentru spectacole ca *Tango*, *Hamlet*, *În stație*, *Cântărețul cheal* (acesta foarte recent și anunțând o posibilă direcție postrevoluționară), Tompa Gábor datorează mult, ca și Alexandru Darie, familiei. Fiind fiu de actor, el nu numai că a crescut într-un mediu teatral, ci a crescut, probabil, și cu un cult pentru actor, a înțeles și iubit teatrul mai întâi prin actor. Deși regia pe care o practică e modernă, de concepție și viziune, îngăduindu-și din interior orice libertăți, fie că e vorba de text, de lectura acestuia, fie că e vorba de forma de spectacol, de limbajul teatral, actorul nu va fi nicodată agresat cu intenția de a-l transforma într-un element docil, impersonal, cu disponibilități de a deveni un executant ascultător, ci pentru a i se provoca sensibilitatea, pentru a i se declanșa acele energii lăuntrice în măsură să asigure adevăr și credibilitate prezentei sale scenice. Iată ce conferă spectacolelor lui Tompa nu numai originalitate, ci și profesionalism. Este un regizor în deplinul înțeles al cuvântului. Este un regizor pe care se poate conta.

Ion COCORA

Casă de tip mușelean din satul Costești, pe Valea Doamnei - Argeș

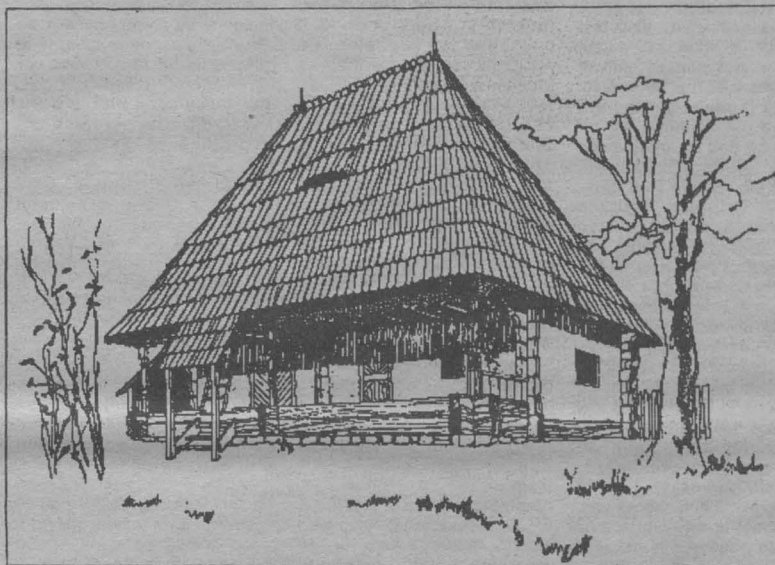
TEATRU

Iluminația textului

Forma Teatrului Seminar a apărut dintr-o nevoie a filosofului Petre Țuțea de a afla o dimensiune a „teatrului teoretic”. Având ca model „invitația dialogului platonician”, textul acestui tip de teatru produce o resurrecție în sensul că adună acea conștiință „Bios și Eros” a lumii spre a fi desfășurată în spectacol. Crescut în acel spațiu nelimitat al ideii și al conceptului, textul așează, în același timp, în actor și-n spectator, imaginea unui *axis mundi*, iar omul din el (aflat evident într-o comunicare cu celălalt) devine un *centrum* unde cunoașterea conlucrează cu trăirea, elevația spirituală cu o mai adâncă pătrundere de sine. Spectacolul Teatrului Odeon, în regia lui Dragoș GALGOTIU, demonstrează că textele filosofice ale lui Petre Țuțea devin pretexte pentru un teatru ce-și propune să se autodefinească. Fiindând prin mister dar și prin iluzie, cultivând jocul pentru profan și esențialul pentru religios, expresia scenică va condensa trăirea ca într-o liturghie sau lecție. Iluminația textului în teatrul seminar se află în posibilitățile de temperament și comportare ale actorului prins în neîncetatul transfer dintre predicator și spectator. Ideile se reproduc în plan afectiv, configurarea lor nu înseamnă o exactă și rigidă enumerare, cât o evidentă trăire. Trăirea ideilor prin contemplarea lor și concretizarea abstracțiilor largesc de înțelesul că textul devine o replică a omului în dialogul avut cu cineva din afara sa. Poștenia în fața expresiei de duh, pe tot parcursul rostirii, îl îndeamnă pe actor să nu se mai joace pe sine. El devine în acel moment esența ce mijlocește idealul, imprimându-i fluxului de idei și de concepte propriul flux. Se validează prin trăirea actorului chipul arhitectonic al gândului, asemănător cu zidirea Anei în corpul de piatră al mănăstirii.

Jocul se arată gradat și bine individualizat: se umilește masca în timp ce esența se revelează sădind în actor (predicator și spectator) și-n spectacolul din sală picătura învățării. Ceea ce părea prea lungul monolog despre om și locul lui în univers devine, grație abilității regiei, făgaș prin

și „dincolo”. Colocvialul din spectacol se-mbină măiestrit cu declamativul prin intermediul corpului actoricesc ales să dea auzul cuvântului: Dragoș Păslaru, Camelia Maxim, Marius Stănescu, Diana Gheorghian, Mirela Dumitru, Constantin Cojocar, Marian Ghenea, Mona Ciobanu, Ioana Abur,

Casă din Cornești - Gorj

care se realizează cunoașterea și erosul în această parte de Răsărit a Europei, unde gândirea omului se desfășoară „sub aotoputernicia lui Dumnezeu care îmbrățișează ca stăpân creator, mântuitor și pedepsitor, cele două cetăți – *civitas dei* și *civitas terrena sive diabol*” (Petre Țuțea – „Teatrul Seminar”). Introducerea în spectacol a vocii lui Petre Țuțea este un prilej de a realiza legătura dintre tărâmurii, confirmând existența unui „aici”

Zoltan Butuc. O notă distinctă a regiei (întâlnită și-n „Opera rânjetului”) este acreditarea că orice segment spațial din interiorul și exteriorul perimetrului de joc poartă emblema caracterului scenic.

Spectacolul de la „Odeon” confirmă teatrul drept parte a naturii, natura însăși, că „Omul a fost creat ca și lumea și se desfășoară împreună ca dintr-un ghem primordial” (Petre Țuțea), printre iluzii și desfășări, în înalt ca heruvimii și jos ca îngerii căzuți.

Clovn, actor și spectator

Teatrul LEVANT (găzduit de sala Atelier a „Naționalului”), al Doamnei Valeria Seciu, înseamnă o nouă instituție destinată artei scenice, dar și o posibilitate de afirmare a tinerei dramaturgii românești. Acest teatru și-a deschis porțile cu un text al bucovineanului Matei Vișniec (stabilit momentan pe meleaguri franceze), „Angajare de clovn”, confirmat drept „piesa anului 1990”. Textul, în fapt, o succesiune de trăiri, redată prin schimbare de ton, gest și mișcare, se adresează în exclusivitate actorului, oferindu-i o partitură densă și dificilă totodată. În regia lui Nicolae SCARLAT, spectacolul pare o insolită formă a teatrului în teatru, unde actorii joacă și se joacă pentru amuzamentul lor și al celor ce asistă. Așadar, „Angajare de clovn” devine alegerea unui făgaș de viață în care personajul este, în același timp (sau rând pe rând), clovn sau „spectator de clovn”. Trei foști clovni – Niccolo, Filippo, Peppino – se întâlnesc (în cadrul scenografic datorat Ilenei Huber) din întâmplare, ca într-o

limită a existenței lor, în fața unei uși închise ce-i atrage prin bizarul anunț: angajare de clovn. Relațiile dintre personaje au darul să producă incitare, persiflare și mahnire; (foarte multă mahnire ca într-un război psihologic). Cât de searbăd se arată a fi totul când jinutul ființei și-a pierdut însemnele vieții, iar pentru a stăru în iluzia vieții își caută măscărici spre a prelunge iluzia ca într-o rețea totalitară.

Aflați în fața ușii ce refuză să se deschidă, protagoniștii își omoară timpul jucând schimonosirile vieții cu multă pricepere. Și tot cu multă pricepere vor deschide ușa spre a ascunde dincolo de timp și de canat mărșăvia faptei lor. Atunci când omul este obligat să simuleze și să se distanțeze de esența lucrurilor și de sine, schimbând cu ușurință măștile, el își pierde sămburele omenescului și se preschimbă în fiară. Fuga lui Niccolo și Filippo de la locul crimei și aruncarea cadavrului lui Peppino pun în evidență o astfel de transformare. Dar cadavrul aruncat descoperă un

alt cadavru. Și ce stupidă devine apoi clipa când te întrebi dacă tot repertoriul clovnilor a fost joc sau preambol pentru jocul morții.

Regia spectacolului demonstrează o anumită ciclică a devenirii. Viața se desfășoară în doi, în trei, în câți se poate, dar după epuizarea rolului urmează o evidentă mutare a indicatorilor de timp în formă de cerc. Deși se termină o partidă, se deschide alta, ca într-o perspectivă ce-și află mereu un farmec. La reușita acestui spectacol trebuie pus în lumină jocul nuanțat al actorilor Valentin Uritescu (un Niccolo marocănos și cinic), Alexandru Bindea (Filippo, ironic și perfid) și Mitică Popescu (Peppino, jovial și vicelan). Textele lui Matei Vișniec (aflate acum în ofensivă pe scenele țării) deschid o poartă în dramaturgia românească, îndreptând-o pe făgașul căutărilor și regisirii de sine.

Nicolae HAVRILIU

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <http://bibmet.ro>

MUZICĂ

...Perseverare diabolicum

Dacă am amânat până acum să mă pronunț despre ultima premieră a Operei Române din București (deși au trecut aproape două luni de la acea duminică de 11 octombrie, când ea a avut loc) este pentru că încă mai trăgeam nădejde să revăd spectacolul cu o a doua distribuție, complet diferită de cea dintâi și care ar fi putut justifica, măcar sub acest raport, alegerea lui *Don Carlo* de Verdi dintre atâtea și-atâtea titluri ale genului, jucate cândva ori ne jucate vreodată pe prima noastră scenă lirică. Cum se știe însă, săptămâna trecută, demisia tenorului Ionel Voineag a spulberat orice speranță că rolul titular și-ar mai putea găsi în trupa Operei Române un alt interpret în afara lui Constantin Ene. De ce a părăsit trupa un artist atât de apreciat nu-mi este foarte limpede: din cauza neînțelegerilor cu direcția instituției, ori pentru că n-a vrut sau n-a putut să-și învețe rolul? Oricum ar fi, pierderea este nu numai a teatrului, ci și a spectatorilor lui fideli (puținii care l-au mai rămas!) și ea pune sub semnul întrebării însăși oportunitatea reluării, „după (mai bine de) douăzeci de ani”, a unei opere în care au strălucit odinioară marile voci ale scenei bucureștene. (Doamne, unde sunt vremurile când, împreună cu câțiva dintre colegii mei de liceu - nu, nu de muzică, ci de „real”, de la „Cantemir!” -, stăteam la coadă la bilete, de la ora 5 dimineața, în plin viscol, pentru a putea apuca să-l vedem pe Nicolae Herlea în *Marchizul de Posa*!?)

Desigur, Opera Română a afișat acum o distribuție în care fiecare personaj avea între două și patru variante de interpretare, ceea ce îndreptățește credința tuturor că s-ar putea realiza în cele din urmă, printr-o selecție naturală, o echipă-forțe, o echipă exemplară, o echipă de turneu chiar. Cu un singur *Don Carlo*, însă, e de la sine înțeles că întreg eșafodajul este periclitat - tenorul fiind, întotdeauna și pretutindeni, pionul cel mai important dar și cel mai sensibil, mai gingaș și mai subred al trupei. Zădarnic există trei *Eboli* grozave (pe Lucia Cicoară am văzut-o la premieră și n-am nici un motiv să mă-ndoișc că Ecaterina Tuțu și Gabriela Drăgușin vor fi fiind la fel de bune), trei excelenți *Filip al II-lea* (în frunte cu admirabilul Pompei Hărășteanu), trei *Posa* (în primul spectacol era Vasile Martinolu), trei *Mari Inchițitori* (I-am aplaudat la premieră pe Adrian Ștefănescu), trei *Tebaldo* (Eleonorei Enăchescu i-a aparținut cel dintâi travesti), două *Elisabete* (Sanda Șandru a fost prima), două „*Voci din cer*” (aceea a lui Iseav, pe care am auzit-o în seara premierei, era chiar celestă!) și așa mai departe, până la ultimul rol episodic...

Și, de fapt, dacă e să fiu dreaptă dar și necruțătoare, zădarnic ar cânta Pavarotti însuși în acest *Don Carlo* (unde corul maestrului Stelian Olariu rămâne aceeași unică și nedezeitată certitudine valorică, iar orchestra este substanțial revigorată de bagheta dirijorului timișorean Ion Luca, venit tocmai de la Sarajevo să salveze, „pe ultima sută de metri”, spectacolul), pentru că ceea ce se vede este mult mai rău decât ceea ce se aude... Se văd - în chip de ziduri ale Escorialului - un fel de cufere oribile, pe care Adriana Urmuzescu nu s-a îndurat să le elimine din scenografia de altădată a lui Roland Laub (pe deasupra, groaia lor deplasare mai și lungeste exasperant pauza dintre tablourii). Și se mai văd, în regia Cristinei Cottescu, niște personaje (altminteri frumos înveșmântate) care stau țepene, cu fața la sală ori, dimpotrivă, se vânzolesc fără rost de colo-colo, într-o totală ignorare a ceea ce ar putea însemna măcar intenția stabilirii unor relații dramatice, a unei comunicări artistice cât de sumare. Asta, ca să nu mai vorbesc despre lipsa de logică a unor acțiuni scenice - culminând cu absurditățile ce se petrec în scena autodefăului (o procesiune caraghioasă, ce-și uită pe drum statuia Madonei: grupuri de condamnați la arderea pe rug, care înainteză disciplinați spre supliciu, de bună voie și nesiliți de nimeni, ba chiar nici supravegheați de cineva; etc. etc.). Un singur element (deși nici acesta speculat până la ultimele lui consecințe...) răscumpără întrucâtva platitudinea asomantă a montării: crucea de lumină sub al cărei simbol se așează tragedia.

Cântat în italiană, spectacolul este imposibil de înțeles până și de spectatorii care cunosc această limbă căci, cu excepția lui Pompei Hărășteanu (impecabil și sub acest aspect), cântăreții Operei Române par a n-avea habar de ceea ce se cheamă dicție. În concluzie, mă-ngrozesc gândindu-mă ce s-ar fi întâmplat dacă, în loc să aleagă această versiune din 1884 a operei lui Verdi, redusă la patru acte și tradusă în italiană (de unde și dispariția s-ului final din titlul ei inițial), Opera Română ar fi optat pentru prima formă a partiturii, aceea din 1867, în cinci acte și în limba franceză!

Să sperăm însă că este pentru ultima oară când cea mai importantă instituție lirică românească persistă în eroarea minime rezistențe, atunci când este vorba despre împropiata repertoriului său...

Lumița VARTOLOMEI

SACRUL

În singura mea trecere prin Viena, am descoperit, acum aproape treizeci de ani, prin însuși unul dintre inventatorii ei, Ernst Jandl, întâlnit întâmplător pe stradă, „poesia concretă”. Eram cu Ovid Crohmălniceanu, care îl cunoștea. Poetul ne-a oferit, acasă la el, în două versiuni, vizuală și sonoră, o producție a sa, ce interpretează „concret”, la modul caricatural, începutul evangheliei lui Ioan. În pagină și pe banda magnetică apar cuvintele de debut ale primului verset: „Am Anfang war das Wort?” urmează un vast spațiu alb, respectiv o lungă pauză, apoi: „und das Wort ist Fleisch geworden”. Acest din urmă început de nou verset e reluat de nenumărate ori, cu o silabă în minus, de fiecare dată, până ce nu mai rămâne din el nimic. În final, banda se umple de sunete fără înțeles, de zgomote, mai bine zis, dintre cele mai inestetice, iar pagina devine un depozit de deșeuri grafice. Mod de a sugera că, prin încarnare, Logosul se degradează. Cuvântul se face trup în traducerea germană: carne, iar trupul (carnea) se preschimbă, în cele din urmă, în gunoi. Iată, în variantă cinică, aserțiunea platonice fundamentală, aceea că lucrurile sunt copii degradate ale ideilor. Blaga a formulat-o metaforic și aștergic într-un cu totul alt stil: „Orice idee aplicată e un înger căzut”.

Indiferent cine și cum ar reformula filosofia lui Platon și indiferent de validitatea acestei filosofii în absolut, ea exprimă un discutabil adevăr omenesc.

Tot ce ajunge în sfera empiricului pierde inevitabil, măcar în cea mai mare parte (de regulă generală, integral) ceea ce definește idealitatea naturii sale proprii. Sacrul preia funcțiile grotescului, noțiuni sublimale își devin propriile antonime, disimulate. „Vinovat e tot făcutul/ Și sfânt doar nunta, începutul”. În loc să ne „înălțe-tării”, practicile menite acestui scop de la demersuri pentru definirea esteticului la oficii cultice, ne trag ad *inferos*, în spațiile demoniei și ale bestialității. Nu pe toți, bineînțeles și nici măcar pe unii în permanență, dar situații de acest gen a întâlnit, cu siguranță, oricine. Generalizată e propensiunea umană de a recolta profit imediat din orice. E inerentă firii omului tentativa constantă de a reduce valoarea în sine, valoarea absolută, la calitatea de valoare utilitară. De a „mânca”, în înțelesul cel mai larg, totul. Mitul înfruptării din pomul interzis poate fi interpretat și în acest sens. Poate fi comentat și prin următoarele stihuri argheziene: „Nu-i frumos la el ceva/ Dacă nu se poate bea/ Și nimic bun și curat./ Dacă nu e de mâncat”.

Asemenea reflecții suscită din când în când în mintea privitorului solitar, și încă nu cu totul blazat, spectacolul existențial zilnic, inclusiv ogîndirile lui în presă. Zi de zi, privitorul constată cu dezolare sau scepticism că valorile sunt cultivate prea puțin pentru ele însele, pentru ceea ce plasează în eternitate și că, în schimb, se depun stăruințe demențiale

pentru obținerea de avantaje efemere și chiar derizorii de pe urma celor mai inefabile valori. Totul este estimat în monedă convertibilă, de la slujba de înmormântare la poemul cu mesaj încifrat. Nu-i ca în poezia expresionistă, unde sacrul apare profanat și putrefiat, nu-i ca în „paradisul” blagian „în destrămare”, „invadat de păianjeni mulți”, care „au umplut apa vie” și în care „vor putezi și îngerii sub glee”, nu-i nici ca în Evoluții-le lui Arghezi. E mai consternant, într-un fel. Pământul nostru s-a civilizat fără alungarea nimfelor, naiadelor și sirenelor. Pe cuprinsul lui Apolo și Pan nu funcționează ca bieți dascăli, Hercule nu-și agonisește piinea ca „petrolist dactilograf”, și nici Joe ca farmacist. În lumea de azi, în lumea noastră românească, fostă socialistă, mai precis, creatorii de valori spirituale n-au abdicat (incă?) „din funcția divină”, în orice caz, n-au abdicat totuși (și mai ales nici unul n-a „renunțat la slăvile eterne”), dar cine îi mai frecventează? Cine mai citește doar de dragul de a citi? Cine, în general, asimilează cultura numai din năzuința la cunoaștere și la desăvârșire interioară? Vor fi existând și din aceștia, există cu certitudine, însă ponderea contribuției lor la formarea conștiinței și mentalității sociale e minimă, dacă nu chiar nulă. Nevoia de sacru, inerentă omului, se satisface prin surrogate. Surrogatele devin (spre beneficiul celor ce le produc și al celor prin care ele proliferază) instrumentul de suprimare a sacralului sub aparența întreținerii.

Căci, prin falsificare, sacrul poate fi utilizat și manipulat în toate felurile. Vândut și cumpărat ca orice marfă, sacrul poate deveni unealtă. Unealtă plurifuncțională. Poate fi

întrebuțat în scopuri opresive și alienante. Se poate minți și ucide în numele lui Dumnezeu („...și vine ceasul ca tot celui care vă va ucide să i se pară că aduce închinare lui Dumnezeu”- Ioan, 16,2) și istoria e plină de asemenea practici. Inclusiv istoria contemporană.

La noi, astăzi, nu se practică „ad majorem Dei gloriam” omuciderea la propriu, dar se practică permanent minciuna. Și, mai cu seamă, se ia numele lui Dumnezeu în deșert. Toți ne batem joc de Dumnezeu și îl schinguiam, toți îl tratăm, zilnic, întocmai ca Henri Michaux pe „regele” său („Je le gifle, je le gifle, je le mouche ensuite par derision”), dar unii o fac public și erijându-se în „milites Cristi”. Invocând maiestatea divină, unii o profanează în fapt. Iau numele Domnului în deșert. Neintenționat, firește. Căci luarea în deșert a numelui dumnezeiesc nu înseamnă doar blasfemie și sudalmă. Terfelim acest nume, și chiar îl negăm, ori de câte ori recurgem la el în alte scopuri decât „sfințirea” lui. Ori de câte ori îi impunem funcții utilitare. Și acesta este cazul, frecvent. Se invocă numele Tatălui (de către creștini, și al Fiului) spre a se obține prin el ceea ce e normal ca omul să-și procure singur, prin efort personal exclusiv. Negostorul solicită ajutorul divin pentru vinderea mărfii la preț de speclă; elevul tembel, pentru a trece la examen. Câte o babă se roagă lui Dumnezeu s-o ia dracu pe noră-sa. Puțini dintre acei ce recită mereu „Doamne, Doamne” își doresc împărăția cerurilor, mai toți jinduiesc la bunuri strict pământești și dintre cele mai perisabile. Nu de altă natură este finalitatea ardorii celor ce fac uz de sacru în sfera politicului. Un astfel de uz devine, inevitabil, abuz. În loc de a fi transfigurat politic, e desfigurat sacrul. Dumnezeu se

ieftinește, vorba lui Arghezi, „mai mult decât țărăța”. Numele Lui e rostit cu aceeași ușurătate ca înjurătura de mamă. Se și înjură, de altfel, cu el, chiar dacă nu (incă?) în ședințe publice. Deprecierea prin înjurătură nu-i mai operantă decât cea inversă: prin falsă adorație, prin invocație formală, convențională. Pe această a doua cale se acționează chiar cu mai multă eficacitate (chiar dacă involuntar) pentru desacralizarea existenței. Mai curând vor ajunge aței tinerii cărora li se administrează religia cu forța decât cei obligați să suporte, în școală, ore de „ateism științific”. Și tocmai pentru această militează unii, inclusiv în Parlament: pentru evanghelizarea prin constrângere. Pentru întrebuțarea numelui divin ca nuia, bită, centură de castitate, ca instrument de tortură. Nu e pentru întâia dată în istoria României când religia este politizată. Organizații de cea mai sinistră memorie din perioada interbelică aveau în program lovirea cu Dumnezeu, cu Hristos, cu Duhul Sfânt în tot ce nu le era pe plac. Politizarea sacralului n-a produs în lume, cel puțin în era creștină, decât teroare și suferință. Ea a generat inchișiții, cruciadele, instituționalizarea obscurantismului. Politizarea lui Dumnezeu implică dezduznezeirea lui.

Cine se vrea adevărat creștin își reprimă și osândește la alții orice tentativă de instaurare a împărăției lui Hristos prin foc și sabie. Împărăția lui Hristos nu poate fi adusă - și nu se poate intra în ea - decât prin purificarea sufletească. A specificat-o însuși Hristos: „De nu vă veți întoarce și veți fi ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor!” (Matei, 18,3).

APARENȚE

El era un bărbat serios, mereu cufundat în ape adânci, -
ea - actriță de teatru.

El a văzut-o de multe ori în piese,
ea - nu l-a văzut în nici una ...

DOMNIȘOARA PATRICIA

Nu-l tot una să pleci cu fața sau cu spatele!

Domnișoară Patricia -
un fluviu face mai mult decât trei
mări ...

Sparg câni, rod oase,

fluier în fantani părăsite!

Îmi țipă azurul în ochi - Patricia,
cine-l aude?

HORTENȘIA

Se schimbă ora prin tine -
alunecă-n nisip,
nisipul e purtat de ape roșii spre
dimineți

galbene -
tu mai adaugi din când în când
o uitare
limanului nebun, nebun!

Mi-e greu să regăsesc cu un singur
cuvânt
întreg paradisul pierdut -
iubito,
acum - ar însemna prea puțin,
și apoi - neantul nu se gustă decât
o singură dată!

Hortensia ...
Există o apă din care peștii își beau
muștenia.
Există drumuri albe, pe sub
memorie.

Există numele tău, care -
asemni unui zbor printre două
zăpezi,
s-a închis pentru totdeauna
înlauntrul cercului său!

Florin CÂNDROVEANU

Casa „Leorgă” din Țicleni

Ultimul drum al lui Sergiu Al-George

- Text inedit -

L-am cunoscut pe Sergiu Al-George în preajma primei sale călătorii în străinătate, în India. Era primăvara anului 1972. Cu câteva luni înainte se ținea la Banaras un congres al studior sanscritici. Al-George, recunoscut pe plan internațional ca unul din cei mai mari specialiști în lingvistica sanscrită, era singurul care putea să reprezinte România la acea întrunire. Dar fiind medic și neavând funcție corespunzătoare, n-a fost delegat. Alteleia a participat la Congres. După aceea, la inițiativa atașatului cultural, dl Venkataraman, Ambasada Indiei la București a obținut o invitație nominalizată din partea „University Grants Commission” din New Delhi ca doctorul Sergiu Al-George să poată vizita centrele importante de sanscritologie din India. În acea perioadă specialistul făcea un curs de civilizație indiană la Universitatea din București. În afară de cei cinci studenți de la disciplina hindi, cărora le era adresat cursul, asistau un mare număr de oameni din afară. Am luat legătura cu dânsul printr-un cursant extern.

Prețeam pe atunci teza de doctorat despre influența indiană asupra gândirii lui Eminescu. Auzisem de indianistul român. Citisem prima sa carte - *Filosofia indiană în texte* (1971), lucrare care m-a surprins prin exactitatea informațiilor și corectitudinea interpretărilor, aspecte mai puțin obișnuite în indianistica românească. (Grație criticii românești cunoscută teză din *Chândogya-upanișad, tattvamasā*, a ajuns „formula budistă“.)

Între toți cei care se aflau în holul Universității, l-am recunoscut la prima vedere. Era înconfundabil. Ochii lui adânci și privirea-i pătrunzătoare aripeauă parcă unei alte lumi - lume ce gândea în basme și vorbea în ... *sûtrele* lui Pânni. Câțiva ani mai târziu, ambasadorul Indiei, dl A.K. Ray mi-a spus că Al-George îi amintea de profesorul Gauri Nath Shastri (cel mai mare sanscritolog la ora actuală) de la Sanskrit College din Calcutta. Avea aceeași structură mentală ca și sanscritologii indienți, altfel n-ar fi putut să înțeleagă spiritualitatea indiană în propria-i perspectivă.

Mi se pare că românii în general seamănă cu indienii: oamenii practici cu cei din vestul Indiei iar cei vizitatori și sensibili, cu noi, bengalezii. Am și remarcat că dintre toate popularele europene românii iubesc India cel mai mult, deși ei sunt cel mai puțin informați despre ea. Preocupările indianiste ale lui Al-George n-au pornit însă dintr-un exotism obișnuit. Pasivitatea sa a fost mai puternică, sentimentele sale au fost mai profunde, izvorâte dinlăuntrul ființei sale. A fost ceva inexplicabil, parcă o atracție de sânge care îl împingea mereu spre India, în mod fatidic. Nimic nu-l putea opri din drum, nici măcar peripețiile politice prin care avea să treacă din cauza acestor preocupări. Înțelegea fenomenul indian mai bine decât mulți dintre compatrioții mei; de aceea îi critica sever pe intelectualii indieni care imitau Occidentul fără nici un rost.

Indianitatea lui Al-George se manifesta în viața lui de toate zilele. Condițiile modeste în care trăia nu-l deranjau deloc. Din contră, îl bucurau. „Trăim ca indienii - spuneva cu zâmbetul pe buze - cu toți frații într-o casă”. Cu excepția unei biblioteci de specialitate bine dotată, n-avea nici un obiect indian. Totuși, camera aceea sumar mobilată - care era dormitor, sufragerie, sală de primire, bibliotecă și cameră de lucru la un loc - respira un aer indian. Deoarece avea India în suflet, n-avea nevoie de bibelouri în vitrină.

Era atât de emoționat de călătoria pe care urma să o întreprindă încât mă temeam ca nu cumva realitatea - neorii insuportabilă chiar și pentru noi - să-l dezamăgească, să-l deziluzioneze. Când s-a întors, părea cuprins de o fericire sacră. Era mai vesel și mai vioi ca niciodată. Într-o seară, la o întâlnire în familie, cu mama și cu soția sa, a povestit impresiile călătoriei. În clarobscurul balonului spațios foșnea vântul prin frunzele de curmal și de trandafir japonez, plutea miresma iasomie agățată pe coloane iar noi ne plimbam, cu gândul, de-a lungul și de-a latul Indiei. Locuri și lucruri din țara mea, banalizate din cauza familiarității, îmi apăreau în fața ochilor sub alte forme, cu farmece neobșnuite.

Și el retrăia momentele. Când avionul s-a apropiat de Delhi, cerul toamnei i-a amintit

de poemul *Norul messenger* al lui Kalidasa și i s-au înlăcrimat ochii. A vizitat Grădina Zoologică din Calcutta pentru a vedea mersul elefanților: dorea să înțeleagă metafora sanscrită care-l compară cu eleganții pași feminini. Între întâlnirile cu specialiștii din diferite locuri, l-au impresionat cel mai mult discuțiile purtate la Facultatea de filosofie de la Universitatea Calcutta. Acolo s-a aflat într-o situație delicată, care l-a și amuzat. A fost întrebat dacă crede în Dumnezeu. Invitatul oficial, venit dintr-o țară condusă de un guvern socialist, a căutat argumente din cibernetică și din informatică pentru a susține, în mod voalat, existența lui Dumnezeu. Dar studentul care îi pusese întrebarea a replicat: „Cunoaștem și noi aceste argumente. V-am întrebat, domnule profesor, dacă dumnea voastră personal credeți sau nu în Dumnezeu”. „Da, eu cred” a răspuns omul de știință.

Pe baza relațiilor din acea seară am redactat un interviu pe care l-am publicat în cotidianul *Jugantar* din Calcutta. În același ziar am publicat și traducerea prescurtată a articolului său, *Note indiene*, după care am primit de la cititori scrisori emoționante.

Îl întrebam dacă India reală, cu toate mizeriile și problemele ei, a corespunde imaginii pe care și-o făurise despre ea. „A fost mai frumoasă - a răspuns cu nostalgie - și dacă voi avea șansa de-a o revedea, îmi va părea și mai frumoasă”. A fost apreciat de gazdele sale. Persoanele cu care l-am pus în legătură - prof P.C.Gupta, vice-cancelarul Universității Vishvabharati din Shantiniketan, poetul Nichiketa Bharwadaj, bibliotecar la National Library și actorul Sekhar Chatterjee - ultimii doi din Calcutta - au fost puternic impresionate de erudiția și de personalitatea specialistului român. Le-a părut rău că a stat atât de puțin.

Ocazia de a revedea India s-a ivit peste un deceniu. Între timp mai publicase două cărți - *Limbă și gândire în cultura indiană* (1978) și *Arhaic și universal* (1981). Sănătatea îi fusese șubrezită de două infarcturi. Se pensionase pentru a se putea dedica în exclusivitate cercetărilor indianiste.

Colaborarea sa cu Universitatea București a fost întreruptă în anul 1974. Neavând diploma în filologie, n-a mai avut dreptul de a preda. Nu trebuie să ne mire faptul că nici lucrările docte de lingvistică, nici aprecierile elogioase ale tuturor specialiștilor din lume n-au contat pentru aparatul birocratic al ministerului de resort. Măi întreb toți: de ce i-a fost retrasă aprobarea eliberată cu patru ani mai înainte? Rațiunea în virtutea căreia cursul său fusese acceptat își pierduse cumva valabilitatea? Cum? Nici nu-mi explic de ce Universitatea, care inițial l-a invitat, n-a insistat pentru a-l reține. În fond pierderea a fost a ei, nu a lui. Cursul inițiat de Al-George a fost continuat de un profesor universitar iar după plecarea definitivă a acestuia, el mi-a fost încredințat mie, și am ținut până în anul 1990.

În afară de cursul oficial de civilizație indiană, adresat studenților de la disciplina hindi, predam și cursuri facultative de limbă sanscrită și bengali (limba lui R.Tagore). Până atunci, în ciuda prezenței lui Sergiu Al-George, sanscrita era predată de către un latinist, care nu se afirmase cu nimic în domeniul respectiv. La solicitarea cursanților mei, între care se aflau studenți și profesori din varii discipline și de vârste diferite, precum și scriitori și redactori, am început un curs de cultură și civilizație indiană, inclusiv filosofie. În cadrul acestuia am înființat, neoficializat însă, un cenuclu de studii indiene. L-am rugat pe Al-George să-l pătorească. Simțeam că îi era dor de studenți, că îi lipsea contactul cu tinerii interesați în indianistică. Adeseori îmi spunea: „Adevăratele comori sunt studenții”, ceea ce cred și eu.

În prima ședință a cenuclului, care s-a ținut în luna decembrie a anului 1980, mentorul său ne-a vorbit despre cosmologia vedică și estetica lui Brâncuși (abia terminase *Arhaic și universal*). În lunile următoare cursanții au susținut diferite referate, din care amintesc: „Arhitectura greacă și arhitectura indiană”, „Estetica lui Michelangelo și filosofia Sankhya”, „Biografia lui Kōrōsi Sendor Csoma, întemeietorul tibetologiei” și „Dansuri clasice indiene”.

Prezența lui Al-George la fiecare ședință ne servea ca un puternic izvor de inspirație. Stătea în bancă, între studenți - nu-i plăcea să stea la catedră -, urmărind discursurile cu

mult interes și participa la dezbateri ca să-l aperse pe conferențiar, aducând argumente noi și profunde. Discuțiile erau deosebit de incitante și se mișcau de la un pisc la altul. Pierdeam noțiunea timpului. Când apărea doamna de pe drum, poreclită „sediu”, iar când eram dați afară și de acolo - cam pe la orele zece seara - continuam dezbaterile în stația de mașini. Fie vară, fie iarnă, noi consumam înghețată, iar Al-George stătea cu un pahar de suc în față. Pentru că regimul alimentar îi cerea să se odihnească după fiecare masă, când venea la cenuclă rămănea nemăncat toată seara. Oricare altul ar fi refuzat, pe bună dreptate, invitația de a participa la ședințe. Dar mentorul nostru venea și stătea cu plăcere. Cum îi strălucneau ochii când un student spunea ceva ieșit din comun!

Nu-i contrazic pe cei care susțin că Sergiu Al-George n-a fost comunicativ, că era închis în sine. Orice om se deschide sau se închide în funcție de ambiția în care se află.

Cel de-al cincilea Congres de sanscrită urma să aibă loc la Banaras în octombrie 1981. Sergiu pregătise o comunicare pe tema „Metafora și filosofia dintr-o perspectivă indiană”. Voia s-o prezinte personal. Dar deplasarea în India era o problemă complicată, implicând cheltuieli în valută. Nu era în firea lui să apeleze la ambasada pentru a obține o invitație.

S-a ivit însă o ocazie prielnică: Ambasadorul Indiei, dl. A.K. Ray, urma să-și încheie misiunea în România. Un grup restrâns de studenți, care îl cunoscuseră mai îndepărate pe ocazia unor spectacole indiene prezentate de ei la Universitate și la reședința sa, l-au invitat la o masă de rămas bun la Casa Universitarilor. L-am rugat și pe Sergiu să participe. A fost o seară de neuitat. Amândoi - dr Al-George și dl. Ray - au fost atât de deschiși, prietenoși și veseli încât studenții și-au depășit emoțiile stărnite de intima lor prezență alături de un specialist de notorietate mondială și un ambasador. Discuțiile mergeau de la filosofia lui Sankara și gramatica lui Pânni până la glume și anecdote de pe toate meridianele lumii, întrerupte din când în când doar de melodiele lui R.Tagore, interpretate perfect de o studentă.

În cursul acelei seri l-am înștiințat pe domnul ambasador despre problemele lui Sergiu legate de participarea la congres. Deoarece dumnealui dorea - așa cum era și firesc - să dezvolte studiile indiene în România, a considerat că vizita unui specialist de talia lui Al-George va constitui un prim pas în formarea unui nucleu de cercetare în indianistică. Mi-a cerut să-i redactez o notă pe baza căreia va proceda. I-am înmănat lucrarea în câteva zile, dar pentru a nu încălca protocolul, nu l-am mai întrebat de soarta ei. Înainte de a pleca însă mi-a spus că făcuse tot ce îi era în putință. Peste câteva săptămâni, Sergiu a primit invitația de la UNESCO pentru a participa la Congresul din Banaras, ca unul din cei 12 oaspeți sponsorizați de organizația respectivă.

În starea precară a sănătății sale, era riscant să întreprindă o călătorie atât de lungă și obositoare. Dar muncise șase luni de zile la conferință. Era o lucrare densă, de vreo cinci pagini. (Am publicat-o în *Manuscriptum*, nr. 3/1988). De altminteri, participarea la un astfel de eveniment în India a fost vîsul vieții sale. Era hotărât să plece. Le spusese alor săi: „Am să mor de neacă dacă nu mă lăsați să plec”. La acea dată nu-l mai interesa nimic altceva.

Formalitățile plecării necesitară o recomandare din partea Academiei de științe sociale, ceea ce cădea în sarcinile doamnei prof. Zoe Dumitrescu Bușulengă. Încântată că Sergiu va merge la Banaras, locul mult visat de dumnea ei, a scris-o imediat, în cele mai elogioase cuvinte. Citind-o, funcționarul de la pașaport a rămas fără replică. „E un text de înrămat și de pus pe perete”, a observat el și l-a întrebat pe Sergiu dacă și-a păstrat o copie. Când mi-a povestit, l-am întrebat și eu același lucru. A răspuns negativ. Simțise oare că la întoarcere nu va mai avea nevoie de nimic?

Ultima mea vizită la el a coincis cu încheierea serbării zeiței Durgă în India. Cuprinsă de nostalgie, le-am povestit - lui Sergiu și soției sale, Dorina - ritualurile pitorești legate de acea zi. Urma să plece peste câteva zile la Târgu-Jiu, pentru a prezenta *Arhaic și universal*, ultima carte a lui Sergiu, care a apărut atunci. Când a auzit că am posibilitatea să fac un pelerinaj la Hobița, mi-a zis: „Prezintă și omagiile mele! N-am să mă ajung acolo”.

Firește că nu l-am luat în serios. Mai

degrabă am discutat cu gazdele mele posibilitatea lansării cărții la Târgu-Jiu, după întoarcerea autorului din India. Ca memento, am rupt două frunze din viața de vie din casa lui Brâncuși. Una se află și azi în vitrina mea.

În drumul spre India a trebuit să fac un scurt popas la Roma. A fost cazat într-o cameră de hotel rezervată oaspeților de onoare ai UNESCO, cameră în care înnoptase cândva Napoleon. Am auzit ulterior că acolo a primit un semn (nu mai rețin detaliul) care i-a sugerat că i se apropie sfârșitul. Credea în semne și știa să le interpreteze după principiile științifice ale lui Jung. Proiectase o carte, *În lumea semnelor*, în care voia să analizeze credințele populare din România și din India.

În seara zilei de vineri, 6 noiembrie, 1981, am primit un telefon de la Sergiu. Se întorsese în ziua respectivă. Era istovit de drum. Totuși, ținea să-mi împărtășească impresiile, să-mi mulțumească pentru fericita inspirație pe care o avusesem cu câteva luni în urmă. Dar ce eram eu, decât un instrument mărunt în mâinile Destinului? M-a invitat să-l vizitez, ca să putem discuta mai pe larg. Deși așteptasem cu nerăbdare să aflăm veștile succesului său la Congres, am ezitat să-l solicit întru-o asemenea stare a sănătății. Am sugerat să asemănăm întâlnirea cu o săptămână. „Să nu fie prea târziu”, mi-a răspuns.

Atunci mi-a comunicat la telefon aspectele cele mai importante ale vizitei. Îi rețin ultimele cuvinte. Când stătea în sala de conferințe a Universității din Banaras, prin pereții de cristal a zărit lotuși înfloriți pe lac. Privindu-i, a simțit că i se împlinea menirea vieții. „Nu mai am nimic de dorit”, a rostit cu o seninătate extraordinară.

În seara zilei de 10 noiembrie, în jurul orei zece, vorbea la telefon. Dintr-o dată receptorul i-a căzut din mână iar cuvântul a rămas nerostit. În dubla sa calitate, de lingvist și de medic ORL-ist, toată viața a slujit Logosul. Cuvântul i-a fost viață, cuvântul i-a fost moarte. Credința mea îmi șoptește că zeița Vîk a *Rigvedei* a coborât din cer ca să-și ia fiul spiritual cu sine.

A doua zi, când voiam să-i telefonez Dorinei ca s-o întreb de sănătatea lui Sergiu după micro-infarctul pe care-l avusese în zilele trecute, m-a sunat ea ca să mă anunțe trista veste. Seara, când mă întorceam de la ei, se ridica Luna plină deasupra turlei Bisericii Sfânta Vinerei. Era seara de *Răspîrțirea*, când Dumnezeu coboară pe pământ pentru a se uni cu sufletele care îl iubesc.

Într-o clipită mi s-a luminat gândul. De ce mi-a vorbit de lotuși din Banaras? Privindu-i, i s-a deschis oare *sahasrâra*, lotusul conștiinței cu o mie de petale, aducându-i supremă fericire, *paramânda*? A unit *âtman* cu *brahman*, microcosmul cu macrocosmul? Pentru aceia care ating cel mai înalt nivel al spiritualității, sufletul se eliberează în timpul vieții. Asemenea spirite se numesc *jīvanmukta*. Iar un suflet eliberat în Banaras, dobândește *mokṣa*, libertatea absolută, ieșind din cercul nașterii și morții. Aceasta sa fi fost menirea vieții sale, răsplătire pentru necontenita a celor 59 de ani pe care i-a trăit? N-a fost oare viața sa un lung sacrificiu de sine - *âtmayajña*?

Sufletul eliberat nu putea să sărăsească trupul în India. Trupul trebuia să se reintoracă la maică, la glia căreia îi aparținea. Vinerea următoare, la o săptămână de la întoarcerea din India, au fost înjunmurate rămășițele sale pământești. Slujba s-a oficiat în Biserica Bradului, unde studenții de la Institutul de Teologie, membri ai cenuclului, i-au cântat Veșnica pomeneire. Am pornit cu ceneștișii spre Belu, dar tramvaiul având pană de curent, am sosit abia după ce s-a pus lespedea. Jerba noastră, cu inscripția sanscrită *namo śrīgurave namah* (plecăciune lui guru), atârnată de cruce, se vedea de departe.

Tradiția indiană interzice participarea femeii la ritualurile funerare. Nu mi-a fost permis să-l conduc pe ultimul drum. Mi s-a spus că frunza din Hobița, pe care Dorina i-o pusese la căpătâi, precum și buchetul de garoafe albe oferite din partea domnului Ray, au fost puse în coșciug. Ca și în viață, și în moarte Sergiu Al-George a rămas legat de India, țara lui de vis, și de România, țara lui de dor. Veșnica sa odihnă a fost binecuvântată de Brâncuși și omagiată de o solie a Indiei.

Amita Bhanu

JORGE CARRERA ANDRADE ȘI ARMELE LUMINII

O fericită împrejurare - călătoria pe care am făcut-o la Paris, în primăvara lui 1968, pentru a prezenta lui Miguel Angel Asturias cartea mea despre arta lui narativă - mi-a îngăduit să cunosc și să admir un om plener - el însuși prefera termenul de „planetar” - care, luptând cu „armele luminii” contra „familiei nopții”, își construia, clar și înțelept, o excepțională personalitate poetică și totodată așeza lumea (pe care o străbătuse de la Quito la Paris și de la Tokio la Caracas) sub semnul înțelegerii și speranței. O înțelegere știutoare, totuși, de exil, singurătate și război; o speranță străbătătoare de etape contrapuse: întâi copilăria și adolescența petrecute în Ecuadorul său natal, rural și bucolic, „plin de lucruri mărunte și ființe modeste”; apoi odiseea, peregrinările, ca diplomat, prin lumea întreagă și deschiderea, ca poet, spre peisajele ei interioare, atât de diverse; în sfârșit, nostalgia patriei și întoarcerea la Quito pentru a fi Ministru de Externe și mai târziu pentru a-și asuma, ca Borges în Argentina, funcția poate mai importantă, de Protector General al cărților din țara sa. Omul se numea Jorge Carrera Andrade, astru de primă mărime și strălucire pe firmamentul poeziei latino-americane.

Mijlocitorul întâlnirii noastre, Miguel Angel Asturias, la prezentare, s-a prevalat nu atât de calitatea mea de profesor de literatură hispano-americană la Universitatea din București, cât de curajul meu de a fi tradus dificila lui proză din faimosul roman, *Domnul Președinte*. Și întrucât, spre marea indignare a revoluționarilor de cafea și a gherilierilor de mitinguri, celebrul romancier, recent laureat al premiului Nobel, acceptase să fie ambasadorul țării sale, Guatemala, în Franța, discuțiile noastre s-au organizat în chip literar-diplomatic: seara, la vestitul restaurant La Coupole, unde domina încă umbra lui Sartre, și a doua zi, în salonul de primiri al ambasadei Guatemalei, prin ale cărui ferestre pătrundeau razele subtile și capricioase primăveri pariziene. Priveam înfățișarea poetului: înalt, cu trăsături frumoase, creole, cu gesturi sobre, calme și cu un amestec de cordialitate latină și discreție precolumbiană, propriu culturilor vechi. Avea aerul și eleganța de a ști aproape totul, făcea impresia că se întoarce de acolo unde toți jinduim să mergem și să cunoaștem: un oraș îndepărtat, o carte rară, o persoană celebră. Admirându-i claritatea solară și liniștea de amiază, cu totul diferite de suferințele „heraldului negru” care fusese César Vallejo, ca și de exuberanțele „prăstiașului entuziast” care era Pablo Neruda, mă întrebam dacă Jorge Carrera Andrade era un om fericit. Mai degrabă - îmi răspund abia acum - era *sorțit* fericirii prin echilibrul și demnitatea - a lui și a celorlalți -, era mai degrabă un apărător al fericirii prin „armele luminii”, pentru a folosi titlul uneia din culegerile sale de poeme.

Mărturisirile poetului, gândurile pe care mi le-au trezit atunci volumele de poezii pe care mi le-a dăruit, precum și reflecțiile pricinuite acum de noi lecturi¹⁾ și de alte „zori care bat la poartă”, mă îndeamnă să evoc, sprijinit pe câteva traduceri, drumul acestui protagonist al luminii, al unei lumini care ne face să existăm și să fim părtași la continua facere a lumii.

Carrera Andrade se naște în 1903, în capitala Ecuadorului, Quito. Era un oraș, în fond, provincial: case cu un singur cat, colegiu ținut de ezuiziți și congrese ținute de partidul socialist ecuatorian. Familia poetului se număra între aristocrația capitalei, tatăl său era membru al Curții Supreme. Înainte de a termina studiile universitare, se mută la Guayaquil, încă mai provincial, mai bucolic. Confesiunile pe care poetul mi le-a făcut în salonul ambasadei guatemaleze coincid cu autobiografiile redactate mai târziu. „Poezia mea - spunea Carrera Andrade - a fost la început domestică și familială. Fără să-mi dau bine seama, practicam o poetică a proximității și impresiei, atrasă de minuscul și gingaș. Mă pasionau ființele mici și firave - găzele, de pildă - sub-un cer al lor, făcut din versurile mele. Cailet-Bois crede că primele mele poeme aparțineau deja avangardei. Eu mă îndoiesc: poate fi copilăria futuristă, dadaistă sau suprarealistă? Nu, pur și simplu ea este... simplă și

pură. Ecouri, da: ale lecturilor mele din Verlaine și Francis Jammes. Iată *Momentul stejarului*, reprezentativ pentru această perioadă a „eglogei innocente”, nu lipsită de ecouri atenuate - imagistice și auditive -, ale retoricii moderniste.

*Din vale un fluier ciobănesc
pictează priveliștea în cenușiu.*

*Și jivinele pădurii văd acum
suferința bătrânului stejar.*

*Pe frunzele lui lucioase tremură
ultimele picături de lumină.*

*Se înserează și găzele muzicale
dau locului o moarte albastră.*

„Am început prin a scrie micropoeme”, îmi mărturisea, modest, poetul. Desigur, în „Heleșteul inefabil” sau „Ghirlanda tăcerii” domină arpeggiile simple și jocurile de pensulă, fredonarea și acuirea, dar asociația euforică de muzică și culoare, precum și bivalența emotivă - singurătatea voluptuoasă - se anunță clar încă de pe acum. Cu ele pornește la drum Carrera Andrade.

Și chiar pornește, realmente, în 1928, spre o lume vastă, fascinantă, întâi festivă, împodobită, și apoi tensionată, amenințătoare. Așa încât bucuria se îmbină cu tristețile, împlinirile personale cu îngrijorările colective. În Spania își trece doctoratul în litere, la Barcelona, dar cunoaște și dezbinul profund care va exploda în războiul civil. La Paris, splendorile orașului-lumină sunt pândite de umbrele care se apropiau: a doua conflagrație mondială. Cruzimea și rigorile acesteia, le trăiește în Japonia și în Statele Unite. În poezia lui Carrera Andrade, ciresilor înfloriți le succede zborul năprasnic al bombardierelor americane.

Și totuși, privită în ansamblu, din punct de vedere poetic, lungă perioadă a călătoriilor, între 1928 și 1967, înseamnă îmbogățirea operii și maturizarea talentului, trecerea de la moment muzical la sonată sau compoziție simfonică. Bivalența emotivă menționată se scindează și se agravează, devenind contrast sau antinomie. Cunoaște momente de dezamăgire în care spune naturii: „Nimic nu mi-ai dat decât doritul măr: o lună de paradis și o sută de ani de șarpe”. Hiperbola cuprinde un proces: dincolo de

impresiile delicate din perioada inițială, apar acum sentimente existențiale puternice, antagonice: nostalgia paradisului, claustralitatea condiției terestre, chemările solare și zădărniciile spumei. În acest ansamblu, lumina rămâne călăuză și destin. Totodată, Carrera Andrade își găsește o voce lirică proprie, descoperă și ia în stăpânire un limbaj poetic de nedezmințită măiestrie. Vocația imagistică, evidentă de la început, devine o splendidă și permanentă metaforizare, de care poetul dispune constant și sigur, cu eleganță și plăcere.

... Privind, dincolo de ferestrele salonului guatemalez, toanele primăverii pariziene, îl întreb pe poet ce stări de spirit a străbătut călătorul Jorge Carrera Andrade, cum vedea el lumea nu dintr-un loc, ci din mai multe, în mișcare.

«La început, când redactam „Buletine de pe mare și uscat”, schițam „Desene de oraș” și alcătuiam „Registrul lumii”, eram nehotărât. Mi se părea că lumea oscilează între un splendid, uimitor spectacol și o închisoare sumbră, înăbușitoare».

Caut acum - și găsesc - textele justificatoare. La New York, Carrera Andrade așează luminile zgarie-norilor într-o nouă, modernă scară la cer.

NEW YORK, NOAPTEA

*New Yorkul își arată în întunec
scările lui la cer
și râurile lui de făclii aprinse.*

*Ferestrele lui sunt creuzete
în care se prefacă în lumină
speranța oamenilor.*

În schimb, în *TURNUL LONDREI*, până și norii par paznici ai unei închisori generalizate.

*Norii ne supraveghează,
condamnați cum suntem,
prizonier și paznic, cu egală
sentință,*

pe viață, la carceră terestră.

Umbra se extinde și asupra *ISTORIEI CONTEMPORANE*. Carrera Andrade scrie și poezie socială, dar o face în felul lui: în loc de discurs incendiar - ce să facem -, tablou metaforizat - ce vedem.

*Vanzătorii de pește, băieții care
strigă ziare*

și omul care măcină cerul

*își dau mâna la ora cinei,
în cloacele orașului, la subsuorile podurilor,
unde gunoarele se joacă de-a grădina
și scot limba cutiile de conserve.*

*Umbrele lor cresc dincolo de acoperșurile ascuțite
și acoperă orașul, drumurile, câmpiile din jur,
până ce înăbușă în pieptul lor relieful lumii.*

În extensiune meditativ-metafizică, materia însăși devine spumă, vanitate, evanescentă. O culegere de poeme, publicată după război, se intitulază, semnificativ, *Aici zace spuma* (1948-1950).

Și totuși, proprie lui Carrera nu-i este disperarea, ci multipla consolare. În primul rând, îi este credincioasă *transparența* - de aci noua lui temă: avatarurile benefice ale apei (*Dictatul apei*). În al doilea rând, îl ajută *înțelegerea* care descifrează misterele lucrurilor - deci aflarea *Cheii focului*. În sfârșit, nostalgia Americii natale, amintirea și lauda ei, ca leac la singurătate și teamă (*Lauda Ecuadorului*).

Ultima identitate a bardului - aceea de cetățean planetar - și faza finală a creației sale - elogiul unității universale - se întrevăd clar în ultimele sale culegeri de poeme. Ceea ce mi se pare absolut remarcabil, în această viziune vastă și iradiantă ce ne amintește de *via unitiva* a misticilor, este faptul că, alături de grandiozități - înțelegerea cosmică, fraternitatea umană, priveliștea lumii viitoare pe care o numește *Aurosia* - stăruie, înduioșătoare, motivele umile ale fericirii prin lumină: lucrurile zilnice, viața împreună cu ceilalți, bucuria de a fi bun și rodnic.

În ceasurile de îndoială și dezbin pe care le trăim, să ascultăm vocea lui Jorge Carrera Andrade, din a cărei nobilă viziune poate - cine știe? - ne vom împărtași puțin și noi.

Paul Alexandru GEORGESCU

¹⁾ Îndeosebi JORGE CARRERA ANDRADE: *Los caminos de un poeta*, antologie, biografie și bibliografie, 476 pag. Quito, Ecuador, 1980.